

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

25 заседание, петък, 26 февруарий 1916 г.

(Открито отъ председателя д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 45 м. слѣдъ пладне).

Председателъ: (Звъни) Г. секретаръ ще прочете списъка на г. г. народнитъ прѣдставители.

Секретаръ М. Зелковъ: (Прочита списъка. Отсѣдствувать г. г. народнитъ прѣдставители: Георги Абаджиевъ, Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Захарий Ангеловъ, Иванъ Ангеловъ, Иванъ Багárovъ, Григоръ Бояджиевъ, Костадинъ Василевъ, Недѣлчо Гарвановъ, Дѣлчо Георгиевъ, Георги Голевъ, Димитъръ Джанкардашлийски, Александъръ Димитровъ, Василь Димчевъ, Станчо Доневъ, Константинъ Досевъ, Димитъръ Драгиевъ, Сотиръ Календеровъ, Ангелъ п. Кировъ, Ангелъ Кундалевъ, Христо Марковски, Станчо Момчевъ, Адамъ Нейчевъ, Димитъръ Поповъ, д-ръ Еню Разпоповъ, Михаилъ Такевъ, Александъръ Христовъ, Крумъ Чапрашиковъ, Панайотъ Чорбаджиевъ, Атанасъ Черневъ, Стоянъ Шиваровъ, Димитъръ Яблански и Христо Янковъ).

Председателъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсѣдствувать 32; налице сѣ 213. Значи, има достатъчно число народни прѣдставители, за да може да се счита засѣданieto за законно.

Имамъ да съобща на г. г. народнитъ прѣдставители, че сѣ разрѣшени отъ прѣдседателството слѣднитъ отпуски:

На видинския народенъ прѣдставитель г. Тома Вълчевъ — 2-дневенъ отпускъ, начинае отъ 24 того;

На пловдивския народенъ прѣдставитель г. Дѣлчо Георгиевъ — 3-дневенъ отпускъ, начинае отъ 24 того;

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Еню Разпоповъ — 1-дневенъ отпускъ, за днесъ;

На варненския народенъ прѣдставитель г. Станчо Момчевъ — 1-дневенъ отпускъ, за днесъ;

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. Димитъръ Драгиевъ — 1-дневенъ отпускъ, за днесъ;

На софийския народенъ прѣдставитель г. Сотиръ Календеровъ — 4-дневенъ отпускъ, начинае отъ 24 того;

На плѣвенския народенъ прѣдставитель г. Григоръ Бояджиевъ — 5-дневенъ отпускъ, начинае отъ 26 того и

На пловдивския народенъ прѣдставитель г. Якимъ Ушевъ — 4-дневенъ отпускъ, начинае отъ днесъ.

Струмишкиятъ народенъ прѣдставитель г. Георги Поцковъ, който се е ползувалъ съ 10 дена отпускъ, съ отдѣлно заявление иска да му се разрѣши другъ 15-дневенъ отпускъ, начинае отъ 1 мартъ. Който е съгласенъ съ неговото искане, моля да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристапваме къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто — трето четене на законопроекта за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 150.000 л., съгласно съ чл. 126

отъ конституцията, за подпомагане на нуждающитъ се бѣжанци.

Г. секретаръ ще го прочете на трето четене.

Секретаръ М. Зелковъ: (Чете)

ЗАКОНЪ

за свръхсмѣтенъ кредитъ 150.000 л., съгласно съ чл. 126 отъ конституцията, за подпомагане на нуждающитъ се бѣжанци.

„Чл. 1. Разрѣшава се на министра на вътрѣшнитъ работи и народното здраве свръхсмѣтенъ кредитъ на сума 150.000 л. за подпомагане на нуждающитъ се бѣжанци.

„Чл. 2. Отъ този кредитъ ще се дава помощъ само на ония бѣжанци отъ войнитъ прѣзъ 1912 и 1913 г., които сѣ малолѣтни сираци, вдовици безъ работа, или прѣстарѣли и недѣлгави, а на бѣжанцитъ отъ сегашната война, само ако не сѣ настанени на каквато и да е работа. Настаненитъ веднѣжъ на работа прѣставатъ да се ползватъ отъ помощъ.

Чл. 3. Разходитъ по този свръхсмѣтенъ кредитъ да се покрятъ отъ редовнитъ приходи по бюджета за 1916 г. и да се отнесатъ къмъ сѣщия бюджетъ“.

Председателъ: Ще се гласува. Който приематъ на трето четене закона за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 150.000 л. съгласно съ чл. 126 отъ конституцията, за подпомагане на нуждающитъ се бѣжанци, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Слѣдующиятъ пунктъ отъ дневния редъ е трето четене на закона за разрѣшение да се изразходва сумата 630.000 л., за започване и довършване постройкитъ на войскови здания, отъ извънредния свръхсмѣтенъ кредитъ 150.000.000 л., разрѣшенъ съ закона за попълване и поправка на материалната частъ на армията.

Г. секретаръ ще го прочете на трето четене.

Секретаръ М. Зелковъ: (Чете)

ЗАКОНЪ

за разрѣшение да се изразходва сумата 630.000 л., за започване и довършване постройкитъ на войскови здания, отъ извънредния свръхсмѣтенъ кредитъ 150.000.000 л., разрѣшенъ съ закона за попълване и поправка на материалната частъ на армията.

„Чл. 1. Разрѣшава се на министра на войната кредитъ на сума 630.000 л. за изплащане разходитъ по започване и

довършване на започнатият през 1915 г. войскови здания, изброени въ приложната къмъ тоя законъ таблица.

Чл. 2. Горната сума да се вземе отъ кредита по пунктъ 1 на таблицата за разпредѣленіе на извънредния свръхсметъ-тенъ кредитъ отъ 150.000.000 л., приложена къмъ закона за попълване и поправка на материалната частъ на армията, утвърденъ съ указъ № 62 отъ 3 августъ 1914 г.

Чл. 3. Разходитъ по този кредитъ да се произвеждатъ и оправдаватъ на общо основание, съгласно съ закона за общественитъ предприятия и закона за отчетността по бюджета и до изчерпване на кредита.

ТАБЛИЦА

на войсковитъ здания, по започване и довършване на които се иска кредитъ 630.000 л.

1. Казармитъ на 31 п. Варненски полкъ и оръжейния складъ въ гр. Ески-Джумая.
2. Втория павилионъ при Софийската дивизионна болница.
3. Навѣса на 4 артилерийски полкъ.
4. Казармитъ на 10 коненъ полкъ.
5. Казармата на 7 п. Прѣславски полкъ.
6. Казармата на интендантската рота въ гр. Плѣвентъ.
7. Казармата на 2 п. Искърски полкъ.

Прѣдседателтъ: Ще се гласува. Които приематъ на трето четене закона за разрѣшение да се изразходва сумата 630.000 л. за започване и довършване постройкитъ на войскови здания, отъ извънредния свръхсметъ-тенъ кредитъ 150.000.000 л., разрѣшенъ съ закона за попълване и поправка на материалната частъ на армията, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Слѣдующиятъ пунктъ отъ дневния редъ е трето четене на закона за разрѣшение на Русенската градска община да сключи заемъ на сума 100.000 л.

Г. секретрътъ ще го прочете на трето четене.

Секретаръ М. Зелковъ: (Чете)

ЗАКОНЪ

за разрѣшение на Русенската градска община да сключи заемъ на сума 100.000 л.

Чл. 1. Разрѣшава се на Русенската градска община да сключи отъ Българската народна банка заемъ на сума 100.000 л., при условия: а) годишна лихва 7%; б) срокъ за изплащане 20—30 години; в) за да бѣде гарантирано редовното изплащане лихвитъ и погашенията на заема, ще се заложатъ излишѣцитъ отъ всичкитъ общински приходи, заложи по досегашнитъ заеми на общината.

Чл. 2. Срѣдствата отъ заема ще се употребятъ изключително за борба противъ появилитъ се въ гр. Русе епидемически болести.

Чл. 3. Заложенитъ общински приходи ще се внасятъ направо въ Българската народна банка, която, като удържи съответната сума за лихви и погашения, остатѣка ще прѣдава на общинската каса.

Чл. 4. Сумата отъ заема ще бѣде прѣдвидена на приходи и разходъ въ допълнителенъ бюджетъ на Русенската община за 1916 г.

Прѣдседателтъ: Ще се гласува. Които приематъ на трето четене закона за разрѣшение на Русенската градска община да сключи заемъ на сума 100.000 л., моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Слѣдующиятъ пунктъ отъ дневния редъ е второ четене на законопроекта за прѣтопяване 2.000.000 кжса 5-левови сребърни монети или 10.000.000 л. въ 2-левови, 1-левови и 50-стотинкови.

Г. докладчикътъ ще докладва законопроекта на второ четене.

Докладчикъ Щ. Атанасовъ: (Чете)

ЗАКОНЪ

за прѣтопяване 2.000.000 кжса 5-левови сребърни монети или 10.000.000 л. въ 2-левови, 1-левови и 50 стотинкови и на 500.000 л. извадени отъ обращение.

Прѣдседателтъ: Има думата г. Георги Данаиловъ.

Г. Данаиловъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ смѣтамъ, че заглавието на законопроекта тѣй, както е прѣд-

ставено отъ комисията: „Законъ за прѣтопяване . . .“, е не-правилно. Тукъ става дума не за прѣтопяване на единъ металъ отъ единъ видъ въ другъ, а за прѣнасяване на единъ видъ монета въ другъ видъ монета.

Ето защо, азъ правя прѣдложение, щото заглавието на законопроекта да бѣде: „Законъ за прѣнасяване 2.000.000 кжса“ и пр.

Министъръ Д. Тончевъ: Азъ съмъ съгласенъ.

Прѣдседателтъ: Ще се гласува прѣдложението на г. Данаилова, съ което е съгласенъ и г. министрътъ на финанситъ. Който е съгласенъ съ това прѣдложение, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Докладчикъ Щ. Атанасовъ: (Чете) „Чл. 1. Разрѣшава се на министра на финанситъ да прѣтопи . . .“

Министъръ Д. Тончевъ: Прѣнасяче.

Докладчикъ Щ. Атанасовъ: . . . да прѣнасяче 2.000.000 кжса 5-левови сребърни монети въ 2.000.000 кжса 2-левови, 4.000.000 — 1-левови и 4.000.000 — отъ по 50 стотинки.

„Това разрѣшение се отнася и за евентуалното насичане на извѣстно количество нови монети отъ среброто, което ще остане поради разликата въ състава на 5-левовитъ и на по-дребнитъ сребърни монети.“

Комисията прибави къмъ чл. 1 слѣдната нова алинея: (Чете) „Разрѣшава се тѣй смѣщо прѣнасяването на 500.000 л. отъ 2 л., 1 л. и 50 ст. продупчени и извадени отъ обращение.“

Прѣдседателтъ: Има думата г. Георги Данаиловъ.

Г. Данаиловъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля да привлѣка отново вниманието ви, както и вниманието на г. министра на финанситъ върху въпроса да не се изваждатъ тѣзи 5-левови монети отъ касата на банката и да се прѣнасячатъ въ по-дребни монети. Този металъ, който сега се пази въ банката, колкото и да му е паднала цѣната, както казаха нѣкои, сѣ-таки той по отношение на златото е единъ металъ; и въ много страни, първостепенни даже въ финансово отношение, както е Франция, банкитъ държатъ 5-левовитъ монети, които прѣдставляватъ стойностъ, и то при сѣщитъ условия, като златнитъ монети. Ако бѣдатъ извадени сега отъ Българската народна банка 10 милиона лева металъ, за да се обрне въ по-дребни монети, които ще отидатъ въ обращение, то значи да направимъ слѣдното: да се извади монетата отъ тамъ, дѣто се пази сега съ извѣстно прѣдназначеніе, за да се пусне въ обращение и да се изгуби. Защото, който каквото ще да каже, но при наличността на банкноти и метална пара, каквато е среброто, всѣки единъ отъ гражданитъ, отъ обикновената публика ще прѣдпочете намѣсто да държи въ себе си като запасъ 100—200 л. банкноти, да държи толкова лева металъ. И може да ви се види чудно това, но азъ съмъ убѣденъ, че още на втория мѣсецъ слѣдъ пускането на тѣзи пари въ обращение, министрътъ на финанситъ нѣма да ги намѣри. Ето защо азъ, и когато говорихъ по принципъ по законопроекта, казахъ да не се бутатъ тѣзи 10 милиона лева сребърни монети. А г. министрътъ на финанситъ смѣта, че вслѣдствие разширението на нашата територия има нужда отъ повече обръщателни парични срѣдства, то не остава друго освѣнтъ да погледнемъ на живота на другитъ страни, който и въ туй отношение ни е показалъ добъръ урокъ. Германитъ днесъ печататъ 1—2 маркови банкноти, които да служатъ на обикновеното обращение. Азъ мисля, че би било и по-цѣлесходно, и по-полезно за държавата и за Българската народна банка, ако щете, и за народното стопанство, ако намѣсто да изваждаме метала отъ банката, измѣнимъ закона за Народната банка, кждѣто е показана величината на банкнотитъ, и да дадемъ право на финансовия министъръ да напечати 1-левови и 2-левови банкноти, които да служатъ за обръщателни срѣдства. По този начинъ металътъ ще се запази. И не само туй. Азъ бихъ казалъ, вмѣсто да извадимъ тѣзи 10 милиона лева отъ банката, да ги запазимъ въ нея като залогъ, да издадемъ срѣщу тѣхъ 30—40 милиона лева банкноти отъ по 1—2 л., за да ги пуснемъ въ обращение. Тѣзи банкноти могатъ, несъмнѣно, като лежи за носене, да послужатъ на обращение, и въ сѣщото врѣме металътъ ще се пази въ банката.

Г. г. народни прѣдставители! Не трѣбва да се забравя, че днесъ свѣтътъ прѣкарва една криза, каквато никога не е прѣкарвалъ. Днесъ на метала се гледа съ особено уважение; и не само на златото и среброто; днесъ и желѣзото и медта съставляватъ такава цѣнностъ, каквато почти не може да се прѣцѣни при обикновенитѣ отношения. И когато имате 10 милиона лева въ Българската народна банка въ сребро — нека по отношение на златото да не сѣ 10 милиона лева, нека бѣдатъ само 6—7 милиона, такъвъ е маршътъ имъ — тѣ прѣдставляватъ една сила за Българската народна банка и за държавата. Защо да ги извадимъ отъ Българската народна банка и да ги пуснемъ въ обращение, за да потънатъ въ джобовѣтъ на обикновената публика? Защото всѣки единъ, споредъ силитѣ си, иска да запази въ джоба си 100—200 л. металъ; хората се боятъ отъ всевъзможни прѣврати, които могатъ да настанатъ днесъ въ свѣта, както и настанаха нѣкъдѣ. Защо, казвамъ, да изтървемъ този хубавъ металъ като смѣтаме, че ще принесемъ полза въ обращението. По-правилно е — и азъ моля г. министъра на финанситѣ да се съгласи — щото да му се даде право да издава банкноти по 1 л. и 2 л., за да подпомогне обращението, а металътъ да не се бута отъ банката, да стои тамъ, защото ще бѣде една грѣшка. Г. министърътъ на финанситѣ знае — може нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители да не сѣ присѣтствували и да не знаятъ — какво азъ казахъ при първото четене на законопроекта, че ако трѣбва да пуснемъ въ обращение сребърни монети, ние имаме възможностъ да направимъ това съ сръбскитѣ сребърни монети. Сръбскитѣ сребърни монети сѣ въ обращение и днесъ, и както казватъ хора, които се връщатъ отъ фронта — ние тамъ не можемъ да надникнемъ — въ Македония и въ други мѣста размѣната монета е сръбскиятъ динаръ, а не българскиятъ левъ. Тогава г. министърътъ на финанситѣ има възможностъ по различни начини да извади изъ обращение сръбския динаръ и въ формата на металъ да го прѣтопи, насѣче на български левъ. Ето по този начинъ, безъ да се засѣга онзи стокъ отъ металъ, който имаме въ Българската народна банка, може да се помогне на обращението, както иска г. финансовиятъ министъръ. Ето защо азъ апелирамъ къмъ г. министъра на финанситѣ и къмъ г. г. народнитѣ прѣдставители да не посѣгаме на тия два милиона 5-левови монети, а да прибѣгнемъ къмъ издаването на 1-левови и 2-левови банкноти, които да служатъ на обращението. По този начинъ държавата ще запази своя благороденъ металъ, защото сега не е време даже 1 л. металъ сребро да се извади отъ касата на банката и да се пуска въ обращение. Държавитѣ правятъ всичко да привлѣчатъ метала въ банкитѣ, а не да го извадятъ отъ тамъ и пуснатъ въ обращение. Ето защо азъ правя прѣдложение чл. 1 отъ този законопроектъ да се измѣни въ такава форма: — разбира се, че се измѣнява цѣлата основа на законопроекта — прѣдоставя се право на министъра на финанситѣ за нуждитѣ на обикновеното обращение, размѣната, да напечата 1-левови и 2-левови банкноти, като тия банкноти бѣдатъ издадени — споредъ мене, това е по-удобно — отъ държавното съкровище, като книжни пари, а не отъ Българската народна банка. Защото, забѣлжете добръ, ако сте обърнали внимание на германскитѣ книжни пари, които циркулиратъ и у насъ; тѣ всички не сѣ банкноти. Има банкноти, които излизатъ отъ германската Reichsbank и тѣ се казватъ Reichsbank,noten Reichsbank Kassenscheine, а иматъ други банкноти, които излизатъ отъ Darlehnskassen, които сѣ новообразувани банки днесъ и които печататъ така сѣщо книжни пари, но които не сѣ банкноти, а специални — Darlehenskassenscheine. Ето защо азъ смѣтамъ, че днесъ и у насъ държавата може да напечата тия 1-левови и 2-левови банкноти; то нѣма да повиши нищо на държавното съкровище, нито пъкъ ще увеличи банкнотното обращение; то ще го ползува, защото металътъ ще остане въ банката. Увѣренъ съмъ, че ако свѣтътъ ми бѣде чулъ, ние ще принесемъ полза, а не врѣда.

Прѣдседателтъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Д. Тончевъ: Г. г. народни прѣдставители! Съжалявамъ много, че въ дадения случай не мога да се съглася съ прѣдложението на г. Данаиловъ по съображения, които ще изложя. Най-напрѣдъ г. Данаиловъ прави едно прѣдложение, съ което напълно се измѣнява цѣлиятъ законъ, именно, вмѣсто да се прѣнасячатъ монети, той иска да даде право на министъра на финанситѣ да издава банкноти отъ по 2 л., 1 л. и 50 ст.

Г. Данаиловъ: Книжни пари.

Министъръ Д. Тончевъ: Това е най-напрѣдъ противорѣчие на заглавието на закона, който вие ей сега приехте, и който гласи: законъ за прѣнасячане на толкона милиона лева.

Д-ръ П. Джидровъ: Ако е само това, не е голѣма работя.

Министъръ Д. Тончевъ: Второ, не е право, споредъ мене, мнѣнието на г. Данаилова, че среброто, което се пази въ каситѣ на Българската народна банка отъ 5-левови монети, е равно на златото, . . .

Г. Данаиловъ: Не съмъ казалъ това.

Министъръ Д. Тончевъ: . . . защото вие по-добръ отъ мене знаете, че днесъ въ Франция четини петолевки не струватъ единъ напалеонъ, а всѣка една петолевка струва 2.35 л. Очевидно е, слѣдователно, че четири петолевки струватъ даже по-малко отъ половината отъ номиналната си стойностъ. (А. Ляпчевъ иска думата).

Може г. Ляпчевъ да стане да ме опровергае, ще го чуемъ. Азъ не искахъ до говоря въ миналото засѣдание по този въпросъ, защото мисля, че това е извѣстно, но, когато г. Данаиловъ иде сега и настоява, че стойността на среброто е точно равна на онази на златото, трѣбва да кажа, че това не е вѣрно.

Г. Данаиловъ: Азъ съжалявамъ, г. министре, че не мога да кажа такава глупостъ, каквато Вие ми приписвате. Азъ казвамъ, че когато днесъ желѣзото като металъ е цѣнно, толкозъ по-цѣнно ще бѣде среброто. Макаръ че среброто струва 60% отъ златото, но като имаме 6 милиона лева въ банката, то е пакъ полза, отколкото ако ги извадите и пуснете въ обращение безъ да имате полза. Ето какво казахъ. Азъ не съмъ могълъ да кажа, че среброто е равноцѣнно на златото, защото то ще бѣде абсурдъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Вие, г. Данаиловъ, казахте въ миналото засѣдание, че четири петолевки отъ сребро се равняватъ на единъ златенъ напалеонъ.

Г. Данаиловъ: И това не съмъ казвалъ. Казахъ, че френската банка държи стокъ отъ 5-левови сребърни монети, срещу които може да издава банкноти, което е вѣрно.

А. Ляпчевъ: Както и германската банка държи талеритѣ.

Г. Данаиловъ: И днесъ въ Германия съ законъ приравняватъ талеритѣ къмъ златото.

Министъръ Д. Тончевъ: Най-важниятъ мотивъ на г. Данаилова е, че когато ще се прѣнасячатъ 5-левовитѣ монети и се прѣобърнатъ въ 2 л. 1 л. и 50 ст., тѣ ще се изгубятъ, ще потънатъ въ джобовѣтъ на публиката. Като фактъ, съгласенъ съмъ съ него, че може петолевкитѣ да сѣютъ като депозитъ въ банката, защото хората иматъ въ джобовѣтъ си вмѣсто тия тежки петолевки, 5-левови банкноти. Но нека г. Данаиловъ направи заедно съ мене едно различие въ изгубването на златото и среброто като благородни метали. Азъ мисля, че ще кажа една истина позната на всички ви, ако ви припомня, че нийдѣ въ свѣта не се страхуватъ, че ще изчезне среброто отъ извѣстна страна. Всички се страхуватъ, че само златото, ако се пусне въ обращение, може да изчезне. Съ това се обяснява запрѣщението износа на злато отъ всички страни, а никоя страна не забранява износа на сребро като пари.

Г. Данаиловъ: И износъ на желѣзо запрѣщаватъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Тия левове, вѣрно е, че може да се изгубятъ въ публиката, но въ сѣдностъ ще останатъ въ прѣдѣлитѣ на царството. Опасно е да излѣзе отъ България златото, отъ което всѣка една монета е цѣнна, важна и полезна за държавното съкровище, защото могатъ да се издаватъ сръщу нея банкноти. Ето защо азъ правя тази разлика въ изчезването на златото и среброто: златото може да излѣзе изъ царството, а среброто ще остане въ прѣдѣлитѣ му, скрито у населението.

По тия съображения, г. г. народни прѣдставители, мисля, че мотивитѣ на г. Данаилова не сѣ основателни. Ако имаше и най-малъкъ страхъ отъ тона, което казваше той, може би, ще се съглася да приема неговото прѣдложение.

Моля, прочее, да се гласува чл. 1 тѣй, както се прочете.

Прѣдседателъ: Има думата г. Христо Гендовичъ.

Х. Гендовичъ: Г. г. народни прѣдставители! Позволете ми да се съглася съ г. Данаилова. Дѣйствително той е правъ отъ точка зрѣние търговска и финансова. Нашиятъ финансовъ министъръ, уважаемиятъ г. Тончевъ, дѣйствително е погледналъ по-леко на този въпросъ. Металътъ въ всѣка една каса има голѣмо значение. Г. Тончевъ не е билъ търговецъ, не е билъ банкиръ, но ако е билъ такъвъ, той щѣше другояче да гледа на метала. Единъ търговецъ и банкиръ гледа съвършено другояче на метала. Въмѣсто тия петолевки да ги правите на малки, не е ли по-добъръ да издадете банкноти по 1 л. и 2 л.? Какво ще ни костватъ тия банкноти? Металътъ винаги си остава у търговцитѣ и частнитѣ лица, защото друго нѣщо е когато имате 10 л. металъ, друго нѣщо е когато имате 10—20 л. книжни пари. За единъ селякъ иматъ по-голѣмо значение 20 л. сребро, отколкото 20 л. книжни. Нека каже г. министърътъ на финанситѣ какъ изчезва въ Италия среброто. И въ Франция изчезва, както самата тя изчезва. (Общъ смѣхъ и ржкоплѣскания) Слѣдователно, най-умното е г. министърътъ да се съгласи съ предложението на г. Данаилова, да се напечататъ книжни левчета по 1 и 2 л., което не ще струва много разноси на Министерството на финанситѣ, а да си останатъ сребърнитѣ петолевки, както досега, тъй като тѣ сѣ една голѣма гаранция за държавата. Вие знаете, че у насъ имаше златни монети отъ 5 наполеона. Но дѣ ще ги намѣрите сега? Всѣки ги крие като нѣщо безцѣнно. Така сѣщо и петолевкитѣ се търсятъ. Нека се остави това сребро въ банката. Може на г. Тончева да е много жално, дѣто стоятъ тия петолевки, но тѣ ще стоятъ за споменъ въ България. Тѣ не трѣбва да се развалятъ, защото какъто българскитѣ златни монети отъ 5 наполеона се търсятъ съ свѣщъ и не могатъ да се намѣрятъ, така ще се търсятъ и тѣ. Слѣдователно, тукъ нѣма голѣма философия, за да разсѣждаваме; не е голѣмъ финансовъ въпросъ, не е въпросъ за изнамиране на барута, та да го изнамѣрите вие; нито сѣ безцѣнни работи, а тукъ, чисто и просто е търговска, банкерска работа, и трѣбватъ най-елементарни знания по финансовитѣ работи, за да я разберемъ. Ако дойде да говоримъ по финанси, три дена да поговоримъ, не можете ме обори.

Та, по този въпросъ ще се съглася съ г. Данаилова: да си остане среброто въ банката и да се напечататъ банкноти по 1 и 2 л. Вие можете да прѣтопите сребскитѣ сребърни пари и да направите наши левове. Има сума банкери въ Сърбия, равни евреи, които покровителствуватъ, за да събиратъ среброто. (Голѣмъ смѣхъ и ржкоплѣскане въ лѣвницата и лѣвния центъръ), а никой българинъ не е отишълъ. Само евреи, нѣмци, китайци, събиратъ среброто въ Сърбия, тѣхъ ги протекжирате, а нито на единъ българинъ не позволявате да отиде. Затова съберете среброто отъ Сърбия и го прѣтопете, а петолевкитѣ да си останатъ така, както сѣ, за споменъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. Андрѣй Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Подобенъ въпросъ не се повдига за пръвъ пѣтъ въ България. Въ 1897 г., когато поискаха чрѣзъ законъ да въведатъ златния еталонъ, прѣсмѣтнаха, че среброто е въ голѣмо изобилие и обявиха търгъ да продадатъ въ голѣмо количество тия сѣшитѣ петолевки, които сѣ станали така умразни, обаче се разбра много скоро работата, че златниятъ еталонъ или двойниятъ еталонъ, или банкнотната парична система, книжната пара, не сѣ нѣща, които се редятъ съ закони, а тѣ сѣ нѣща, които се налагатъ отъ фактическото положение на обществото. И тогава се отишъ даже търгътъ и много разумно стана, защото среброто щѣше да се продаде на една много ниска цѣна, понеже тенденцията отъ 1870 г. насамъ е, щото цѣната на среброто да пада. Днесъ, по другъ поводъ, по поводъ да се прѣнасячатъ дребни сребърни монети, иска се унищожението на петолевкитѣ. Дълбоко съмъ убѣденъ отъ смѣткитѣ, които имамъ наръчка, че това, прѣди всичко, не може да бѣде идея на управление; това е идея на фабрикантъ. Защо?

Защото 2 милиона петолевки правятъ 10 милиона лева. Тия 10 милиона лева, ако се отсѣкатъ въ монети отъ по 2 л., 1 л. и 50 ст. ще дадатъ 10.756.000 л. Тази разлика въ повечко се добива, защото 40 петолевки, които правятъ 200 л., тегнатъ бруто 1 кгр., и въ този бруто килограмъ има 900 грама чисто сребро. А въ 200 л. монети отъ по 2 л., 1 л. и 50 ст., които тегнатъ бруто пакъ 1 кгр., има чисто сребро само 835 грама. Значи, разликата е, че на всѣки килограмъ бруто 200 л. дребни монети има 65 грама печалба отъ чисто сребро, ако тия монети се прѣобърнатъ отъ петолевки въ 2 л., 1 л. и 50 ст. И благодарение на тази разлика въ чисто сребро отъ 65 грама на 1 кгр., получава се, че за 10 милиона лева ще се добиятъ 10.756.000 л., значи, 756.000 л. въ повечко. Добъръ, но има нова фабрикация. Бихъ желалъ да зная, споредъ условията на г. министра на финанситѣ, колко ще му струва новата фабрикация. Тукъ е единъ голѣмъ въпросъ. По моето разбиране, тя ще му струва въ днешно врѣме много скѣпо. Не мога да кажа сега цифрата, но азъ имамъ дълбокото убѣждение, че тази печалба, която той ще имъ, ще я спечели само фабрикантътъ. Резултатътъ какъвъ ще бѣде? Практическиятъ резултатъ ще бѣде, че въ България ще има на 10 милиона лева, за 756.000 л. по-малко сребро. Разносикитѣ приблизително ще бѣдатъ въ по-малко.

Улеснението на обращението — това е мотивътъ на г. министра на финанситѣ. Върху него азъ ще се простра много надѣлго затуй, защото въпросътъ е другадѣ, не е тамъ. Принципъ е, че лошата монета гони добрата. Благодарение на този принципъ и за държавата, която днесъ, не само у насъ, но и въ цѣлия свѣтъ искатъ да я провъзгласятъ, че въ всичко е била образцово уредена — това е Германия — и за нея държава, по силата на нѣщата, въ лѣнитѣ на мобилизацията настѣпиха голѣми тревоги и работата отиде до тамъ, че тамъ, кждѣто имаше дребни монети относително достатъчно, хората скриха дори дребнитѣ монети отъ сребро. И градове, ползуващи се съ свои автономни права, издадоха такива книжлета, които нѣкои посочиха, отъ 1—2 марки, понеже всѣки крие среброто, като мисли, че се намира прѣдъ голѣма опасностъ. Благодарение на голѣмитѣ военни успѣхи противъ Франция на първо врѣме, населението въ Германия можа да се опомни твърдѣ скоро и тѣзи книжни пари по 1 и 2 марки да станатъ излишни. А по-послѣ се въведоха въ система, която система би трѣбвало г. министърътъ на финанситѣ или неговото министерство да изучи добъръ, за да разбере своето положение, когато живѣе на текуща смѣтка въ Берлинъ. И тамъ е всичкиятъ въпросъ — досежно изгубването у насъ отъ обращение на всичко, което има нѣкаква вътрѣшна стойностъ. Г-да! Среброто, какъто да е то, има една вътрѣшна стойностъ. По най-последнитѣ данни, доколкото мога да имамъ азъ, 21 пенса струва унцията стандартъ сребро; прѣсмѣтнати тия 21 пенса въ наши пари излиза, че килограмътъ струва кръгло 75—80 л. злато, а г. министърътъ на финанситѣ, слѣдъ като го насѣче, ще иска да го продаде за 200 л. Наистина Англия държи положението на свѣта днесъ.

Д. Кьорчевъ: Не е вѣрно.

А. Ляпчевъ: Тя го държи. Икономическа война води; тя среброто отъ Лондонъ не пуска.

Д. Кьорчевъ: Паритѣ на Англия отиватъ въ Америка.

А. Ляпчевъ: Хората се опитватъ чрѣзъ други държави да го получатъ. То е единъ въпросъ на умѣние да го получатъ чрѣзъ нѣкава държава, защото въ Англия не могатъ да бораватъ. Но толкова струва въ Англия среброто — 75—80 л. кгр. Ако би било въпросъ на смѣтка, хазната да има печалба и да се пушатъ повече сребърни монети въ обращение, както въ нормално врѣме, при възможностъ да се достави сребро, да се купи сребро, то е другъ въпросъ. Днесъ среброто не може да се купи.

Азъ казвамъ и друго: мѣрката е излишна, както каза и г. Данаиловъ, както каза и г. Гендовичъ — да се позова и на този авторитетъ по банковни операции. И той го разбира, и много правилно го разбира и всѣки ще го разбере. Защото, вмѣсто да отиваме въ Франция и да изчисляваме колко струва левътъ на тѣзи петфранкови монети, които по закона на дуаеталонната система иматъ равноцѣнностъ на злато — отношението е 1:15½; вмѣсто да се спираме на Германия, която пази въ депо телери по 3 марки единиятъ,

които имат цѣната на злато за Reichsbank — законно служат като злато, — ние трѣбва да се попитаме: колко струва днес левът у нас? Ние злато не виждаме — то е антика; среброто стана кѣтъ и оқоро ще стане антика. Защо? Защото г. министърът на финанситѣ ще ни докаже, че ако 200 л. сребърни струват 80 л. по вътрѣшната си стойност, значи левът ще струва 40—50 стотинки по вътрѣшната си стойност. Това струва левът от сребро — 50 ст. — . . .

Г. Данаиловъ: По отношение на златото.

А. Ляпчевъ: . . . по отношение златото, разбира се, като мѣрило. Но какво струва банкнотата?

Г. Данаиловъ: По отношение на златото.

А. Ляпчевъ: Разбира се, по отношение на златото като мѣрило. — Но какво струва банкнотата? Банкнотата струва до толковъ, доколкото има свой замѣстникъ. Кждѣ е той? Г. министърът на финанситѣ е много рахатъ: всѣки мѣсецъ той пуска въ обращение по 30—40 милиона лева нови банкноти, нѣколко типа от които ние видѣхме; даже изкараха банкноти от върмената на други управителни събѣти, а слушамъ, че ще се напечатат и други за 500 милиона, за 1 милиардъ. И то е лесно. Както виждате, чудесно е положението на г. министра на финанситѣ. Днесъ всичко се плаща съ пари — и реквизиция, и заплати и каквото и да е — и банкнотитѣ текатъ. Днесъ имаме слѣдното положение: когато стана мобилизацията и се обяви войната, доколкото си спомнямъ, ние имаме въ обращение банкноти кръгло за 250 милиона лева, а сега за 420 милиона лева и по-нататъкъ всѣки мѣсецъ най-малко съ 30—40 милиона лева ще се увеличаватъ. Когато тѣ се увеличаватъ, въ какво положение ще се намира банкнотата спрѣмо златния наполеонъ? Единъ златенъ наполеонъ, мисля, че струва около 30 л.

Х. Славейковъ: 29-30 л.

А. Ляпчевъ: 30 л. кръгло — не е важна точната цифра. — Този наполеонъ, който струва 30 л., докарва што левътъ от текущата банкнота да струва съ 50% по-долу. Значи, ако единъ търговецъ си направи смѣтка да държи ли една банкнота, която му дава една стойност на пазара отъ 50 ст. спрѣмо златния левъ или да държи единъ сребъренъ левъ, който му дава 50 ст. вътрѣшна стойност, ясно е, че той ще задържи сребърния левъ. Въ това не може да има съмнѣние. Ами съ какво сме гарантирани ние, че тѣй, както се върви, съ тази евтиния на паритѣ, нѣма да отидемъ дотамъ, што тази банкнота да струва толковъ, колкото струва тя като хартия. Историята ни показва такива примѣри: единъ асигнатъ отъ 1.000 франка е идвалъ до тамъ, че да струва 19 ст. Не може тѣй безнаказано да се сѣкатъ и рѣжътъ монети. Какъ трѣбва да се нареди този въпросъ? Когато човѣкъ погледне баланса на Народната банка, прѣдъ него се открива, че срѣщу тѣзи 400 милиона лева банкноти, банката има въ своето депо около 60 милиона лева злато, около 20 милиона лева сребро, отъ които 10-тѣ милиона лева петолевки, плусъ това, което има да взема отъ чужбина, а именно: отъ Берлинъ 200 милиона лева . . .

А. Малиновъ: Марки.

А. Ляпчевъ: Не, лева. — . . . на текуща смѣтка, 50—60 милиона лева отъ чужди портфейли, които, понеже нѣмаме работа съ други държави, освѣнъ съ нашитѣ съюзници, сигурно сѣ въ Берлинъ и Виена. Така че къмъ тѣзи 250 милиона лева, прибавете 60 милиона лева, ставатъ 310 милиона лева, прибавете среброто 20 милиона лева, ставатъ 330 милиона лева; до 400 милиона лева оставатъ малко и затуй може смѣло да се каже практически, че сѣ покрити, още повече благодарение на другитѣ вземания на банката.

Д. Златковъ: Г. Ляпчевъ! Ти се страхувашъ за държавата. Финансовиятъ министъръ не знае ли тия работи?

А. Ляпчевъ: Г-да! Въпросътъ е, дали ние дѣйствително сме въ положение да изтеглимъ тѣзи 250 милиона лева въ марки въ Берлинъ и Виена. При днешното положение, ние не сме въ положение да ги изтеглимъ, освѣнъ като вземемъ

стоки срѣщу тѣхъ. Но има нѣщо повече. При днешното наше и на нашитѣ съюзници икономическо положение, ние като че ли имъ даваме повече стоки вслѣдствие на туй, че държатъ войски у насъ, които, мисля, сами си ги поддържатъ, и понеже консомиратъ тукъ, прѣдполага се, че плащатъ съ пари. Значи тѣ ще изнесатъ отъ насъ повече, а ние ще изнесемъ отъ тѣхъ по-малко и това повече ще ни създава тамъ права, но нѣма да създаде за насъ реалностъ. Въ какво се състоятъ тѣзи права? Въ това, че ние срѣщатъ аземи на текуща смѣтка, които правимъ въ Берлинъ, сме длъжни да плащаме лихва 8% ли, 6% ли — не знаемъ: сигурно има нѣкакъвъ отбивъ, нѣкакво намаление на тая лихва, понеже кредитътъ не е използванъ, а за това което е на кредитъ 2—3% се връщатъ. Но всетаки, най-малко 3—4% плащаме лихви за правото да държимъ тамъ пари на наше разположение въ едно врѣме, когато намъ ни трѣбватъ тукъ. Въ сѣщото врѣме ние какво правимъ тукъ? Отъ българскитѣ търговци, отъ българскитѣ стопани, отъ всички, вземаме каквото имамъ, даваме имъ банкноти и имъ казваме: „Задоволете се съ тѣхъ“ и тѣ се радватъ и всѣки мисли днесъ, че е богатъ. Затуй и цѣнитѣ — ще кажа нѣщо за това по-нататъкъ — ще растатъ на високо. Хората на други мѣста не оставятъ по никой начинъ банкнотитѣ да бѣдатъ въ изобилие. И азъ апелирамъ къмъ г. министра на финанситѣ да нареди да изучатъ въ Финансовото министерство въпроса защо въ Германия сѣ организирани, напр., такива учрѣждения като Reichsbank — държавна банка, каквато и ние имаме подобна, ако не тождествена . . .

Д. Кьорчевъ: Разширихте въпроса.

А. Ляпчевъ: Не го разширявамъ. — . . . като Dahrlehns-kassen, като Kriegskassen? Защо сѣ създадени всичкитѣ тѣзи учрѣждения? Защо германското правителство не оставя въ обращение банкноти повече отъ извѣстенъ размѣръ? Шомъ тѣ станатъ повече то казва: „Заповѣдайте ще ви дамъ една почетна лихва, за да се отървете отъ тѣзи банкноти и срѣщу заема ще ви дамъ лихвоносни книжки“. У насъ банкнотитѣ за какво служатъ? Ако отидете въ банката, тя срѣщу тѣхъ нѣма да ви даде ефективенъ, макаръ законътъ да я задължава. Ако отидете въ банката и вложите банкноти, тя нѣма да ви даде лихви срѣщу влога. И понеже каквото командва Народната банка, по силата на нѣщата, ще се наложи на всички други банки, то азъ — не съмъ правилъ оправки — съмъ сигуренъ, че ако не сѣ спрѣти да даватъ лихви, ще спратъ, защото никой нѣма да има желание да напълни каситѣ си съ хиляди левове банкноти, за да плаща лихви. Тогава какво ще прѣдставлява отъ себе си тая банкнота? Ето сериозниятъ въпросъ за г. министра на финанситѣ. Азъ прѣди врѣме обърнахъ вниманието, че ако въ началото си вътрѣшниятъ заемъ прѣзъ 1914 г. бѣше несполучливъ при тѣзи условия, въ които се намираше паричниятъ пазаръ у насъ, не знамъ днесъ, когато всички банки, начело съ народната, започнаха да отказватъ да даватъ лихви на банкнотитѣ, дали не е разумно вмѣсто да правимъ заемъ въ Берлинъ и да плащаме лихви тамъ само срѣщу правото да получимъ пари, ние да наредимъ за нашитѣ хора, които носятъ тѣзи банкноти, да се прѣмахне това изобилие на банкноти въ пазара и да чѣмъ дадемъ възможностъ да купятъ държавни цѣнни книжа съ по-голяма лихва, даже азъ бихъ желалъ, обезательно съ по-голяма лихва, отколкото даваме навънъ, защото по този начинъ онуй, което въ монетното дѣло се казва прѣсищане, ще се махне, ще се намали и благодарение на това прѣмахване на прѣсищането ще можемъ да поддържаме относително курса на монетитѣ. А отъ поддържането курса на монетитѣ — и тамъ е пѣрътъ — ще зависи, дали сребърнитѣ монети ще ги има въ циркулация или ще ги нѣма. Азъ тукъ имамъ друга една бѣлѣжка, отъ която се вижда, че въ сравнение съ другитѣ държави България, благодарение на туй, че прѣзъ послѣднитѣ години на нѣколко пѣти се насѣкоха сребърни монети за печалба на хазната, понеже стичането на сребърни монети донася 100% приходъ на държавата, благодарение на туй, казвамъ, ние имаме дребни монети въ изобилие. Тѣ сѣ 81.750.000 л. Ние сега, въ днешнитѣ граници, сме страна съ население не повече отъ 7 милиона. Азъ не смѣтамъ сребърнитѣ монети, които не могатъ да бѣдатъ по-малко отъ 8 л. на човѣкъ, значи достатъчни за обращение, и ние имаме по 10—11 л. на човѣкъ, когато се смѣта за нормално шомъ има 8 л. дребни монети на човѣкъ за обращение. Но нѣма ги, защото ги криятъ, а утрѣ ще ги криятъ още повече, и опитътъ да се откриятъ ще бѣде напразенъ. Тази е истината. Азъ не мога да давамъ

съвети на г. министъра на финансите да насича банкноти от по един и два лева, макаръ че хората го правятъ, правни го Франция като се разръшава на Banque de France да издава такива въ голѣми размѣри. Тя сега има такива за 14 милиарда при едно депю отъ 5 милиарда злато. Тѣ правятъ това, макаръ да знаятъ, че се явява разлика между златото и среброто, макаръ че банкнотата имъ струва 10—15% по-долу, отколкото тѣхния златенъ левъ и макаръ да знаятъ, че въ подобни случаи добрата монета бива изгонвана отъ лопшата, че банкнотата ще изгони навсѣкѣдъ сребния левъ и той ще се скрие. Затуй тѣ казватъ, когато има лоши банкноти отъ по 10—20 л. ще трѣбва да направимъ лоши банкноти отъ по 1—2 л. и веднага разръшаватъ да се направятъ. Азъ не бихъ желалъ да прѣдложа това, защото не желая тамъ да видя цѣрѣтъ, а бихъ желалъ да го видя другадѣ. България, по моето разбиране, при благоприятнитѣ условия, въ които се намира, а именно, че днесъ въ чужбина нѣма какю да изразходва, може да направимъ друго. Защото първо днесъ лихви и погашения по нашитѣ държавни заеми не плащаме освѣтъ на нашитѣ съюзници, а пъкъ голѣма частъ отъ заемитѣ сѣ въ несъюзнитѣ, враждебнитѣ намъ държави. Това е едно перо, което остава въ полза на страната. Второ, по отношение на нашитѣ съюзници ние имаме да вземаме, както бѣлѣжи балансътъ на Народната банка, и азъ съмъ увѣренъ, че министърътъ на финансите има да вземе и други суми, сигурно не по-малко отъ стотини милиона. И трето тѣзи смуи ние не можемъ да ги използваме, защото, по силата на нѣщата, тамъ сѣ принудени повече да изнасятъ отъ насъ. А щомъ е такава положението, ние бихме могли да се наредимъ по-добрѣ, ние бихме могли да претендираме, че имаме условия, щото нашиятъ левъ днесъ да бѣде не само по-добъръ отъ кроната, която сега има по-доленъ курсъ отъ лева, но да бѣде, ако можемъ да се основемъ на нашитѣ заеми, дори по-цененъ отъ марката. Това да не стрѣска никого, защото тѣ е положението и затуй плащаме лихви. Това трѣбва да го цѣнимъ и да знаемъ какъ да постѣпваме. Въпросътъ е дълъгъ и широкъ и той прѣдполага цѣла система на дѣйностъ, както правятъ германцитѣ. Дѣ е силата на германцитѣ, че сключаватъ въ една година заеми отъ 30 милиарда марки. Ако бихме опростотворили всичко това, което става тамъ, ще кажемъ, че то се състои въ умѣнието на финансовата държавна машина, щото онѣзи банкноти, които държавата плаща срѣщу имотитѣ на хората, които банкноти на първо врѣме се даватъ, за да се плаща на хората набърже, слѣдъ 3—5 мѣсеца, да се прѣвѣрнатъ въ лихвоносни книжа, които да ги дава пакъ държавата, като прибѣра банкнотитѣ и намалява прѣсичането. Германската държава може да каже за себе си: азъ правя 30 милиарда марки вътрѣшенъ заемъ, ще поддържамъ валютата, а именно марката да бѣде марка и да бѣде по възможностъ такава, както е писана въ законитѣ, т. е. да отговаря на такава и такава частъ злато. Ние при положението, въ което сме поставени, споредъ моето разбиране, бихме могли да бѣдемъ по-добрѣ отколкото Германия, благодарение на нашитѣ народостопански условия. Тукъ азъ очаквамъ отъ г. министъра на финансите мѣроприятия, които сѣ отъ грамадно значение за нашия стопански животъ, мѣроприятия, които сѣ най-сѣществени, за да може нашето население да бѣде успокоено дори за цѣнитѣ на продуктитѣ, които растятъ. Щомъ парата е евтина, щомъ тя се прави отъ хартия, цѣната расте и никой нѣма да я спре.

Ето защо, по този случай, азъ моля г. министъра на финансите да се съгласи, че сѣ прѣнасянето на тѣзи 5-левови монети въ 1-левови, 2-левови и 50-стотинкови, цѣлата нѣма да се постигне, че дребни монети за обращение нѣма да има, че тѣ ще се изгубятъ. Той може да спаси положението сѣ днесъ съществуващитѣ дребни монети, ако съумѣе да приравни цѣната на текущитѣ банкноти сѣ цѣната на текущитѣ златни монети. Не направи ли това, той не ще може да постигне нищо. Нека той, ако не въ повече, то поне въ размѣра, който имаме днесъ, да запази разликата, защото още е шекеръ, за да не би да достигнемъ нѣкой денъ, напр., слѣдъ шестъ мѣсеца, положението, щото всѣки мѣсець да сѣчемъ по 30 милиона нови банкноти и да видимъ, напр., че една кокошка, която струва 3 л., ще струва 12 л., па може да струва и 100 л., защото важи какъвъ левъ ще дадешъ. Всѣкога тогава ще могатъ да ти кажатъ: „Дай ми злато“; па и сега кокошката спрѣмо златния левъ е 2 л. Прочее, пожелавамъ една по-голѣма загриженостъ, едно по-голѣмо внимание въ нашето финансово управление. И се изказвамъ напълно песимистично за сполуката да удо-

влетвори министърътъ на финансите нуждата отъ дребни монети сѣ това законоположение. Ще бѣдатъ удовлетворени фабрикантитѣ, а страната ще изгуби отъ среброто, което имаше. Загубата нѣма да бѣде голѣма — 300—400 хиляди лева.

Прѣди да напусна тази трибуна, ще кажа още двѣ думи по този въпросъ. Въ новоосвободенитѣ земи ние заварихме монети и банкноти. Банкнотата тамъ не може да бѣде приета отъ нашитѣ държавни учрѣждения, освѣтъ ако тѣ намѣрятъ за добрѣ да се гарантиратъ и пр. — не искамъ да влизамъ въ детайли. Но монетата, сръбския сребренъ динаръ ли е, какъвто и да е — азъ апелирамъ — нашата държава не трѣбва по никой начинъ да я демонетизира, нито да я изкарва изъ обращение, нито да я обезцѣнява до 65 ст. Динарътъ въ всичко отговаря на нашия сребренъ левъ. Нашата и сръбската монетна система е еднаква: тя се нарича франкова монетна система; такава е монетната система и въ Романия и Гърция. Тѣзи монети трѣбва да се оставятъ въ циркулация, защото не сѣ думитѣ „патриотизъмъ“ и т. н., които сѣ достатѣчни, а трѣбва да се гледа животътъ на хората. И ние не на сръбската държава, която се затри, правимъ пакостъ, а на хората, които иматъ тѣзи монети въ джобовѣтъ си. Тѣзи хора се ограбватъ отъ насъ, когато кажемъ: „Вашиятъ динаръ, който съдържа толкова грама сребро, ще струва 65 ст. срѣщу моя левъ, който има пакъ толкова грама сребро.“ И като се намѣримъ въ мячнотия, защото нѣмаме сребърни монети, да кажемъ: „Дайте да режемъ нови“. Че вие ги имате! Нѣма какво да се двоумите тамъ. Не знамъ какво сѣ направили нашитѣ съюзници, но дълбоко съмъ убѣденъ, че монетата ще оставятъ за монета. Не бива държавата да печели до тамъ, защото той е единъ данѣкъ тежѣкъ и непоносимъ. Тѣй стои въпросътъ.

Ето защо на първо врѣме най-разумно, най-хуманно е, отъ гледището на държавно управление, отъ гледище на добри национални интереси, да дадете на тѣзи хора спокойствие тамъ, дѣто сте длѣжни да го дадете. Оставете имъ монетата да върви така, както върви нашата, защото тя е същата, тя не е друга по вътрѣшното си съдържание.

Тѣй ако се постѣпи, въпросътъ ще бѣде разрѣшенъ дори отъ гледището на г. министъра на финансите — че има нужда отъ сребърни дребни монети. (Рѣкоплѣскане въ лѣвицата)

Прѣдседателътъ: Правите ли нѣкакво прѣдложение, г. Ляпчевъ?

А. Ляпчевъ: Какво прѣдложение ще правя? Г. министърътъ на финансите знае.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Димо Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние разискваме единъ въпросъ, въ който не трѣбва да взема участие партийното различие, което имаме тукъ, въ Парламента, защото въпросътъ е стопански, финансовъ и защото днесъ е моментъ всички да стоимъ на гледището: да допринесе всѣки какъвто може въ онова общо дѣло, въ което всички трѣбва да се омѣтаме участници.

Азъ се рѣшихъ да говоря по този въпросъ, който е чисто финансовъ, затуй, защото отъ болшинството никой не иска да говори по него и би се дало впечатление, каточе всички сме съгласни сѣ законопроекта. Азъ искамъ да направя моитѣ бѣлѣжки, като ще заявя, че поддържамъ г. Дананлова, по слѣднитѣ съображения.

При обявяването на войната, въ Франция се вмѣкнаха 5-левовитѣ банкноти — които по-рано бѣха събрани отъ държавата — а петолевкитѣ се събраха. Дотогава въ Франция имаше петолевки и отъ Наполеона I Бонапарта. А въ Германия, шестъ мѣсеца прѣди обявяването на войната, влѣзюха въ обращение 5-маркови банкноти, а при обявяване на войната — банкноти отъ една и двѣ марки, т. е. туй, което у насъ прави народътъ, като събира сребърната пара за „зми дни“, въ Германия го направи държавата. Азъ смѣтамъ и двѣтъ гледища за умни — туй, което прави у насъ народътъ, и туй, което прави една държава като Германия — затуй, защото металътъ, като гаранция за силата на държавното съкровище, е съществено гаранция за силата на състоянието на отдѣлния човѣкъ.

Азъ ще цитирамъ единъ случай, който имаме въ завзетитѣ територии. Въ Криворѣчна-Паланка прѣвъ пътъ се въ-

всегда банковъ клонъ, и тамъ веднага се похвалятъ сребърни монети за обращение. Изпращатъ имъ отъ Кюстендилския банковъ клонъ 150.000 л. въ 1, 2 и $\frac{1}{2}$ -левова монети. Обаче слѣдъ два-три мѣсеца въ банката не поставятъ при циркулацията отъ тѣзи монети. Започва се една ажитация, която се продължава и досега, и се оказва, че селянитѣ въ тази Египаланска околия отъ 59 села, които анкетьоритѣ сж разпитвали, кждѣ сж тия пари, казватъ: „Тукъ сж, но тѣ сж сребърни — намъ ни трѣбватъ.“

Ето защо основателенъ е страхътъ, че дребнитѣ сребърни монети, които ще прѣснемъ въ обращение, ще влизатъ въ скривалищата на частнитѣ лица и ще служатъ като гаранция на тѣзи лица за тѣхнитѣ бѣдащи дни. Може би, ще кажете вие, че не трѣбва да се опасяваме отъ каквѣто и да е страхъ. За мене този страхъ го нѣма, но ние не можемъ да направимъ една публична агитация да изкоренимъ този страхъ у населението. Слѣдователно, ще си остане като фактъ това, че населението ще събира трѣбванитѣ пари.

Като е тъй, бива ли да се демонетизира 5-левовата монета, която стои въ банката, въ 2, 1 и $\frac{1}{2}$ -левова монети? Нека си стои тамъ. Тя ще послужи винаги на държавата. Тя е винаги цѣнна, колкото и да се намали цѣната на среброто, защото въ България нейната цѣна е регулирана съ законъ, и ще си остане винаги 5 л. Не бива сега да топимъ тая монета. Но азъ мисля, нека се съгласи правителството, даже ако мине законопроектътъ на г. Тончева, ако го приематъ моитѣ другари отъ бошинството, нека тогава се съгласи правителството да внесе единъ законопроектъ за дребнитѣ банкноти, защото съ тѣхъ въ тия врѣмена обращението става полезно и държавата събира всичко онова, което, асж, събира заради нуждитѣ на момента.

Ние не трѣбва като г. Ляпчева да отождествяваме, да идентифицираме стопанството на отдѣлния човѣкъ съ стопанството на държавата, т. е., че трѣбва винаги да се смѣта, че онова е полезно въ стопанството на една държава, което е полезно въ стопанството на едно отдѣлно прѣдприятие или на единъ отдѣленъ човѣкъ. По този поводъ сега се води полемика въ Германия. Хелферихъ, който иска да въведе нови данѣци, за да може чрѣзъ приходитѣ отъ тѣзи данѣци да покрие разноситѣ на 30-милиардния вѣтрѣшенъ заемъ, въ защита на това казва въ Norddeutsche allgemeine Zeitung, че, както отдѣлниятъ човѣкъ трѣбва да се простира споредъ чертата си, така и държавата трѣбва да търси начини да покрие разходитѣ, които прави. На Хелфериха отговаря Vossische Zeitung — вѣстникъ, който отъ 200 години защитава Германия и жѣлае нейното добро бѣдане — че не е правъ, защото стопанството на държавата не трѣбва да се сравнява съ стопанството на отдѣлния човѣкъ. Стопанството на отдѣлния човѣкъ издържа приложението на принципа: „Простирай се споредъ чертата си“. Но държавата има извѣстни цѣли, има извѣстни задачи, тя ще ги сложи на разрѣшение, ще подири средства, ще наложи по-тежки данѣци, отколкото ги има, но трѣбва да ги изплати. И затова ще носятъ товара поколѣнния отъ 30—40 години. Всички държави тъй се развиватъ. Хелферихъ, финансовиятъ министъръ на Германия, се корегира и призна, че опонентътъ му въ Vossische Zeitung е правъ.

Тѣзи принципи, които развива г. Ляпчевъ тукъ отъ двѣ години насамъ, какъ трѣбва да се развива финансовото стопанство на държавата, че пари нѣмало, или онова, което говорятъ прѣдставителитѣ на лѣвитѣ групи тукъ, въ Парламента, че сме щѣли да имаме голѣмъ дългъ, че България щѣла да има два милиарда дългъ и че не щѣла да може да издържа — това не може да плаши, нито трѣбва да плаши една държава като България, която, било отъ историческа, било отъ необходимостта, си има поставени свои задачи. (Възражение отъ лѣвицата) Азъ знамъ вашитѣ възгледи, г-да, позволете ми да кажа и моитѣ.

По единъ такъвъ въпросъ, какъвто е настоящиятъ, за демонетизиране на два милиона 5-левова сребърни звонкови пари, нека се съгласятъ всички, че е по-добъръ да останатъ въ държавата. Нека се замѣнятъ съ 1 и 2-левова банкноти. Съ това престижътъ на държавата, престижътъ на банката нѣма да се намали, защото нашитѣ съюзници и нашитѣ врагове, страни съ голѣма финансова мощъ, въведоха това при обявяване войната. Само въ Турция стои старото положение, но тамъ финансовата и банкнотната системи сж малко по-други; тамъ, асж, банкнотата не може да има ажио; тамъ книжнитѣ пари се замѣнятъ съ лири срѣщу единъ грошъ.

Азъ ще смѣтамъ моитѣ възражения не като една опозиция на г. министъра, а като желание да се съгласи той съ този възгледъ, защото е ползесенъ и за банката, и за държавата, и защото, най-послѣ, нуждата, поради която се създава тоя законъ, именно, че нѣма въ обращение дребни, малки пари, ще се удовлетвори при наличностъ на отпечатани дребни банкноти.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата д-ръ И. Момчиловъ)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! При първото четене на този законопроектъ, минѣнията, които се изтъкнаха, се движеха само въ една област. Сега, обаче, отъ освѣтленията на финансовия министъръ и отъ въпроса, както го повдигна наново г. Данаиловъ и както го разви послѣ г. Ляпчевъ, дебатитѣ влизатъ вече въ една друга насока. Затова става необходимо да се погълнатъ освѣтленията, които се дадоха, и които, може би, ще бѣдатъ полезни за г. финансовия министъръ за едно цѣлостно и по-правилно разрѣшение на този въпросъ.

Г. Ляпчевъ повдигна единъ въпросъ, който засѣга цѣлото финансово и държавно стопанство. Той е именно въпросътъ за голѣмия брой на банкнотитѣ, който ежеседмично се увеличава, и, споредъ моитѣ прѣдвиджания, ще гонимъ до края на т. г. единъ милиардъ франка. Вѣрно е, г-да, че 40 или 35 милиона франка банкноти, сребърни и златни, се пуцатъ въ послѣдно врѣме отъ Народната банка, всѣки 2—3 седмици. Вѣрно е, че подиръ два мѣсеца банкнотното обращение на банката ще достигне двоенъ размѣръ отъ она, който имаме при мобилизацията. Вѣрно е, че подиръ други два мѣсеца този размѣръ ще бѣде вече далечъ надминатъ и ние ще имаме въ циркулация почти само книжни пари, банкноти, които, наистина, иматъ всички тѣзи лоши страни, изтъкнати тукъ, и въ теорията на които не желая сега да влизамъ. Защото смѣтамъ, че тѣ и за теоритика, и за практика, сж твърдѣ ясни. При това не трѣбва да се разглеждатъ само шаблононо, отъ гледището на закона, икономически и финансовъ, а именно, че лѣвата монета има тенденция да изплати по-добрата, защото всѣки единъ стопански законъ трѣбва да се схваща не шаблононо, а съ огледъ на всички условия, при които се развива стопанството на държавата и на каквото и да било друго обществено. Но силата на този законъ не е изчезнала и нѣма да изчезне. Тази сила се прояви вече въ извѣстенъ размѣръ и у насъ. Желатъ бихъ, обаче, при третирането на такъвъ единъ въпросъ да не се губимъ само въ теорията, защото съ губенето въ нея ние ще се лишимъ отъ правилонъ погледъ върху нѣщата въ практическия животъ, които жѣлаемъ да урегулируме, а въ случая, практически, върху необходимостта отъ дребни монети, които трѣбва да удовлетвориимъ.

Ако искаме да разгледаме въпроса въ стѣпалата на неговото развитие, тъй както се развиватъ нуждитѣ въ модернитѣ стопанства, нѣма съмнѣние, че редътъ е таквъ: злато, сребро, банкноти, а за банкнотитѣ: голѣми, малки и най-малки — отъ 1.000, 500, 100, 50, 20, 10, 5 и 1 л., напр. — имамъ прѣдъ видъ 1 марка Darlehenskassenschein, по погрѣшка наречена банкнота, — което е нѣщо друго и за което ще говоря послѣ. Ние нѣмаме златенъ еталонъ, за да можемъ да се похваляемъ съ злато въ България. Откакто се обяви европейската война, ние сме увеличили златната паличностъ на Народната банка едва съ 5—6 милиона левъ, вътрѣки това, че се сключи заемъ отъ половинъ милиардъ, отъ който една значителна частъ е вече оформена. Народната банка качи своята златна звонкова наличностъ, въ напалеони и други монети, отъ 54—55 милиона крѣгло, на 61 милионъ крѣгло. Това е днешното състояние. Това днешно състояние датира вече отъ мѣсецъ и половина. Срѣщу това Народната банка вече достигна до размѣра, който законътъ за пуцане на златни монети допуска, а именно, троенъ размѣръ банкноти. Но Народната банка си послужи съ една друга операция: съгласно новото измѣнение на закона за нея: наличността на пейния портфейлъ, портфейлъ платимъ въ странство, който въ финансовия животъ играе роля на злато, и затова именно Народната банка съ право може да покрива задълженията си въ банкноти не само срѣщу златната монетна наличностъ, а и срѣщу наличността на портфейла. 120 милиона е портфейлътъ и златото, крѣгла сума, г-да, баланса нѣмамъ подъ рѣжа, но преди три-четири дена го четохъ Колкото има злато, толкова

има още и портофейлът: по около 60—61 милиона. Обща сума — 120—121 милиона лева. Среброто от 25 милиона кръгло, от наличността на което сега се иска да се изплатят 2 милиона екземпляра петолетки, това сребро е достатъчно по закона, за да опрандае двойния размер на банкнотите. Среброто и златото, комбинирани с златния портофейл, дават на Народната банка една още законна норма на банкното обращение. Тъй щото, в настоящия момент, по баланса на Народната банка, може да се смъта, че тя е в рамките на закона.

А. Малиновъ: Горѣ-долу.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тъй. — Но опасенията на г. Ляпчев за бъдещето — мѣсецъ, 2, 3, 5 отъ днесъ — то е и повече мѣсеци, споредъ колко ще трае войната, свързани съ намалението на нашите държавни ресурси, съ липсата на каквато и да било възможност за увеличаване наличността на Народната банка въ сребро и злато — особено въ злато, въ случая — свързани и съ това, че не можемъ да прѣдвидимъ, дали ще постѣпятъ отъ тоя заемъ, който е вече сключенъ, или отъ някакви други предполагаеми заеми, или пъкъ отъ операцията, за която г. финансовиятъ министъръ прѣди извѣстно врѣме съобщи на бюджетарната комисия относително оговорения въ Берлинъ мѣсеченъ аванс отъ 50 милиона лева за войната — въ Народната банка 5—10 милиона лева злато, докато се свърши войната, ако прѣдположимъ слѣдъ 1 година — тѣзи опасения на г. Ляпчева дѣйствително трѣбва да заинтересуватъ много живо финансовия министъръ. И това трѣбва да стане независимо отъ тая операция, която той върши сега съ своя законопроектъ. Ще кажа по-нататъкъ, докъдъ можемъ да стигнемъ, ако издадемъ още нови видове банкноти, както прѣдлага г. Данаиловъ. Не съмъ противъ дребните банкноти, но осторожността не трѣбва да напуцаме.

Може би, Народната банка да пусне банкноти въ размеръ на 400 милиона лева, и на половинъ милиардъ и двойно даже до края на тази година. Въ Франция, въ Русия, а така също и въ Германия, където банкното обращение се увеличава вече не съ милиони, а съ милиарди — у насъ играятъ роля милионите, а у тяхъ милиардите — и въ двата лагери, побѣдителни и побѣдени, стопански притѣснени, финансово задушени, прибѣгнаха къмъ тѣзи операции; въ Германия Reichsbank, въ Франция Banque de France и т. н., всички учреждения, които иматъ право да емитиратъ банкноти срѣщу златната и сребърна наличност, както и срѣщу гаранцията на държавата, за да удовлетвори паричното обращение, прибѣгнаха къмъ подобни операции. И тѣ иматъ своите способности за сключаване на баланса, които да не издаватъ публично неговото истинско съдържание. И понеже нашата банка, както и нашата държава, въ всички подобни операции подражаватъ на по-модерните държави, също и въ машинициите при съставяне на балансите, то и нашата Народна банка въ послѣдно врѣме, дѣйствително си служи съ по-обща смѣтка, които играятъ роля въ баланса ѝ. Може би, подиръ 3—4—5 мѣсеца тя ще прибѣгне къмъ още по-модерните срѣдства на модерните държави за сключаването на своя балансъ. Това, обаче, не трѣбва да бѣде достатъчно успокоително за насъ, защото ние сме поставени въ едно още по-изключително положение. И Германия, и Франция, и другите държави могатъ да говорятъ за единъ значителенъ размеръ на търговско обращение у тяхъ, за една стопанска дѣятелност, ако и не напълно интензивна, както прѣди войната, но все пакъ сравнително нормална; това е така особено въ Германия, а за извѣстенъ родъ индустрии, напр., муниционната и свързанитъ съ нея, даже е усилена. А ние сме злѣ въ това отношение и нашето народно стопанство нѣма особени ресурси и надежда за такива. Нѣщо повече: изплащането даже на реквизицията отъ войната ще стане съ чужди ресурси, на първо мѣсто, съ заемъ, размерътъ на който не мога и не желая да прѣдвиждамъ — затова има финансовъ министъръ, той трѣбва да погледне на въпроса отъ всички тѣзи страни. Да му прѣпоръчвамъ да произвежда злато — това ще бѣде илюзия, ще бѣде смѣшно; да му прѣпоръчвамъ да издава повече банкноти — това ще бѣде друга лоша и много лесна прѣпоръка за финансовъ министъръ, макаръ да съзнавамъ, че сега, като плодъ на досегашната ни финансово-икономическа политика, реквизицията и вътрѣшниятъ покупки, които ставатъ за армията, за комитета на обществената прѣдвидливостъ, за държавните нужди, както и за други нужди на населението, един-

ствено възможно е да се плаща чрѣзъ банкноти. Ако ние имаме въ обращение пуснатите въ Германия Darlehenskassenscheine, които взема прѣдъ видъ г. Данаиловъ, и които не сѣ точно банкнотите на Reichsbank, но сѣ въ дѣйствителностъ единъ вътрѣшенъ заемъ и то не само по аналогия на банкнотата, която е също единъ видъ вътрѣшенъ заемъ, но тѣ сѣ единъ прѣкъ вътрѣшенъ заемъ на държавата, империята, Германия; ако можемъ да имаме тая държавна гаранция, каквато е германската, тѣ сами по себе си нѣмаше да прѣдизвикатъ никакво друго влияние, освѣнъ туй, което каза г. Ляпчевъ изобщо за банкното обращение. Срѣщу два милиона петолетки, които въ случая се иска да бѣдатъ прѣтопени въ 2 л., 1 л. и 50 стотинки, Народната банка, по силата на закона, може да пусне въ обращение за двадесетъ милиона лева банкноти; тя ще увеличи банкното обращение не само съ десетъ милиона лева, съ колкото ще бѣде увеличено обращението съ дребни монети, но тя има право по закона да издаде банкноти въ двоенъ размеръ. Тя би пуснала въ обращение банкноти за 20 милиона лева и, споредъ растящите нужди, ще ги увеличава, за да гони размеръ на банкното обращение, до единъ милиардъ до края на годината. Това ще има всичките онѣзи конвенции, които г. Ляпчевъ правилно изтъкна: картината е същата. Но банката не трѣбва да бѣде насърчвана въ издаването на нови банкноти безрезервно. Колкото и да е вѣрно, че въ Германия се издаватъ „малки банкноти“, или Darlehenskassenscheine, както се наричатъ, то пакъ не трѣбва да се приеме, щото нашата държава да гарантира подобенъ вътрѣшенъ заемъ безрезервно и въ безконеченъ размеръ. Нуждитъ трѣбва да се проучатъ. Банката и държавата трѣбва да дѣйствуватъ въ хармония. Тѣзи малки банкноти ще иматъ, наистина, значение да улеснятъ гражданите, което ще бѣде полезно и за тукъ и за нова България. Но тяхниятъ гарантъ въ банковата каса, който едва е запазенъ по отношения на досега издадените банкноти, споредъ законните норми, ще бѣде още повече съмнителенъ въ бъдеще. Затова тѣзи Darlehenskassenscheine, тѣзи банкноти отъ по 1—2 л. може да бѣдатъ прѣпоръчани и у насъ, но ако другъ изходъ не може да се намѣри, какъвто, впрочемъ, изходъ и не виждамъ за сега. Азъ бихъ желалъ, напр., една друга редакция на прѣдложението на г. Данаилова: да се издаватъ изъ обращение други, по-големи банкноти, въ същия размеръ, въ който ще се пуснатъ подобни малки банкноти. Да, това ще е право, това ще е логично, това може да се пожелае. Но при нашите условия, азъ прѣвиждамъ, че народното стопанство и особено държавното стопанство, ще изиска, ще наложи издаването на банкноти, нѣмъ нѣмаме други ресурси, и щомъ сега, при опрѣдѣлени съюзнически отношения и при опрѣдѣлени вражески отношения, по силата на нѣщата, сме принудени да взимаме пари само отъ тамъ, гдѣто можемъ да кореспондираме, отъ тамъ, гдѣто могатъ да иматъ довѣрие въ насъ. Ще бѣде смѣшно, ще бѣде илюзия, да търсимъ пари отъ Франция, отъ Англия, отъ Америка; ще ги търсимъ отъ Германия, отъ Австрия и тѣ ще ни дадатъ, колкото могатъ. Такова е сега положението. Тѣ ни дадоха вече и то въ размеръ и условия, които сега, при сегашните тѣхни собствени срѣдства, сѣ възможни. И азъ не се чудя, че Германия не ни брои половината милиардъ лева. Нѣщо повече, прѣди 2—3 дена тамъ почна подписка за четвъртия воененъ заемъ. Хората воюватъ вече година и половина — двѣ, тѣ иматъ разности, които ние не можемъ да си помислимъ, и които възлизатъ на около 50 милиона лева дневно. Всички тѣзи условия играятъ роля за тѣхъ, както пакъ тия условия биха заставили Франция и Англия и всѣко едно вражеско парично тържище да не ни даде пари. Може да има хубави очи най-високиятъ човѣкъ въ България, но това е невъзможно за една банка, за една държава, даже съюзническа. Ако това е така, и ако — азъ мисля — Българската народна банка едва ще може да издържи такъвъ голѣмъ, прѣкъ законната норма, размеръ на банкнотите, нѣма ли опасностъ, ако почнемъ да съчетаемъ безрезервно банкноти, и голѣми и отъ по два и единъ лева? Защото, казвамъ, всички съображения относително банкнотите за прѣсищането на пазара, които и други пътъ съмъ изтъкналъ тукъ, си оставатъ вѣрни.

Но въпросътъ се поставя по другояче. Г. Ляпчевъ подхвърля, че могатъ да бѣдатъ пуснати въ циркулация по номиналния курсъ самите сръбски монети. Азъ искамъ да зная това, понеже въ полемиката вѣнъ въ печата, по този въпросъ не можахъ да схвана туй гледище на г. Ляпчева.

А. Ляпчевъ: Не за банкнотитѣ, а за монетитѣ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега виждамъ, че той е на това мнѣние, при първото четене на този законопроектъ азъ казахъ именно това.

А. Малиновъ: Цензурата не го допуска.

Д-ръ Н. Сакаровъ: То е другъ въпросъ. Азъ поддържамъ енергично именно това гледище и мисля, че г. министърътъ на финанситѣ трѣбваше да има същото това гледище още въ началото, когато стана окупацията на новитѣ земи. Защото ние не можемъ да се ръководимъ отъ тѣзи 50 стотинки, които се обявиха въ Австрия и тази нула, която се обяви въ Германия, за курсъ на сръбския динаръ. Заявявамъ, че въ случая ние, които имаме толкова обширни нови земи, и които ужъ смѣтаме, че по отношение на Македония имаме работа съ българско население, въ неговото болшинство, които ужъ смѣтаме, че имаме исторически и етнографически права върху тази територия, не можемъ да се сравняваме по никой начинъ въ отношенията си къмъ тази територия и къмъ нейното население съ Германия, която, разбира се, не желае да внесе днесъ въ своето съкровище сръбски динари: половинлевови, 1-левови и 2-левови сръбски монети. То е много просто. Това рѣшение, което е взела Германия, е разумно и логично за нея, обаче, ние не трѣбва да бъдемъ папатаги и да подражаваме на Германия въ всичко; ще подражаваме тамъ, дѣто може и дѣто трѣбва, а ще отхвърлимъ всичко онова, което не ни трѣбва.

Ето защо, това гледище, което въ началото у насъ бѣше наддѣлѣло, трѣбва да бѣде изоставено. Отначало сръбскитѣ монети се оставиха да циркулиратъ съ половинна стойностъ; слѣдъ това рѣшиха сръбскиятъ динаръ да бѣде 65 ст. и то благодарение на факта, че Австрия още не бѣше казала своето рѣшение. Въ Финансовото министерство имаше мнѣние динаритѣ да бѣдатъ въ циркулация по 50 ст., понеже Австрия рѣшила тѣ да циркулиратъ въ окупираниѣ отъ нея земи по 50 ст. Положението на Австрия, която при единъ добъръ изходъ на войната, по прѣдполагамъ политически комбинации, ще бѣде владѣтелка на една частъ отъ новитѣ сега територии (досега сръбски), е по-близко до нашето, откожкото до положението на Германия. Австрия, макаръ че е съюзница и едноплѣменна въ една своя частъ съ Германия, не взема такова рѣшение, каквото взема Германия, а рѣши динарътъ да се счита 50 ст. Понеже австрийцитѣ взематъ динара за 50 ст., повдигна се у насъ въпроса: дали и България не трѣбва да намали курса на динара на 50 ст., за да не би динаритѣ, които се намиратъ въ окупираниѣ отъ Австрия земи, да влѣзатъ въ България, дѣто курсътъ е по-високъ, а именно 65 ст. Теоретически това е възможно, но само въ едно по-продължително врѣме, за единъ периодъ отъ врѣме, когато можете да разчитате на една голѣма циркулация, на една голѣма обмѣна на стоки чрезъ пари. Вѣрно е, че теорията може да намѣри приспособление за бѣдното врѣме. Но грѣшка е да се мисли, че това нѣщо ще намѣри пълно приспособление на първо врѣме и то тъкмо тъй, както се пише на книга или прѣподава на теория въ Университета. Затова азъ мисля, че г. министърътъ на финанситѣ стори добръ, като не се подаде на идеята сръбскиятъ динаръ да върви 50 ст., а го остави да върви поне 65 ст. Нѣщо повече, подкрѣпенъ сега и отъ г. Ляпчева, смѣтамъ, че той може направо да си послужи съ тия пари, които циркулиратъ въ Сърбия и Македония, но съ номиналенъ курсъ на българския левъ, защото и българскиятъ левъ струва 52—53 ст. и сръбскиятъ динаръ струва 52—53 ст. по реална, вътрѣшна стойностъ. Сжитѣ монетни дворове, които сѣчеха нашитѣ пари, сѣчеха и сръбскитѣ; тѣ сѣ монополни държавни учрѣждения. Тия страхове, които се изказватъ по поводъ на този въпросъ, сѣ смѣтани работи, които нѣматъ ефектъ.

Частнитѣ фабрики не се прѣдпочитатъ, понеже хората ги е страхъ да не правятъ злоупотрѣбления, особено съ силавитѣ. Обаче сега се подхвърля, че нѣкоя частна фабрика ще прѣтопява монетитѣ. Може би сега, когато конкуренцията между държавнитѣ монетни дворове не е така голѣма, както е въ мирно врѣме, да се получи единъ интересенъ резултатъ. Но по този въпросъ ще има думата г. министърътъ на финанситѣ, за да даде освѣтление и ако наистина се прѣдвижда таква сдѣлка, тя трѣбва да бѣде избѣгната.

Ако въпросътъ тъй е сложенъ, тогава трѣбва да се попитаме: какво количество монети отъ $\frac{1}{2}$ динаръ, отъ 1 ди-

наръ и отъ 2 динара има въ новитѣ земи? Г. министърътъ на финанситѣ нѣма данни за това. Той има единъ данни, които можаха да се взематъ отъ баланситѣ на сръбската народна банка за 1912, 1913 и 1914 г. Наистина, монетитѣ, които сѣ показани въ тия баланси, даватъ една идея за тѣхното количество, но както г. Ляпчевъ показа за България, че не е точно какво у насъ циркулиратъ 81 милиона лева сребърни монети, така също ние ще бъдемъ въ заблуждение и по отношение количеството на сръбскитѣ сребърни монети, ако слѣдимъ по баланса на сръбската народна банка. Защо? Защото, споредъ всички закони за сѣчене на монети по редъ, откогато България съществува и е започнала да сѣче голѣми и малки сребърни монети, въ обращение изобщо би трѣбвало да се намиратъ монети въ горния размѣръ, но това е само простиятъ сборъ на монетитѣ по тѣхната номинална стойностъ и бройки. Но вънъ отъ всички изтѣрквания, изгубвания и прѣтопявания, остава единъ важенъ въпросъ отъ гледище на циркулацията: българската народна банка има 25 милиона лева сребро въ депю, които сѣ вънъ отъ циркулацията. При това, когато се изчислява количеството на циркулирашитѣ монети, трѣбва да се види, дали тържището е прѣситено отъ размѣнни монети или се търсятъ такива. Ако разпаднеме тая сума отъ кръгло 50 милиона лева, която остава въ циркулация, върху едно население отъ $4\frac{1}{2}$ милиона души, ще се паднатъ по 11—12 л. сребърни монети на глава, когато теоретически се падатъ по 15—16 $\frac{1}{2}$ л. на глава. Така стои въпросътъ и по отношение на Сърбия. Нейнитѣ баланси показватъ по-голямъ брой монети, откожкото циркулиратъ въ Сърбия. Въ какво положение се намираме сега? Тукъ се позвоаха на единъ квази авторитетъ по тия въпроси, понеже билъ банкеръ. Вѣрно е, че банцитѣ и частнитѣ лица извършиха единъ голѣмъ гешефтъ съ тия монети, благодарение на факта, че ние до днесъ приемаме сръбската монета, динара за 65 ст., а банкнотата срѣщу 50% отъ тѣхната номинална стойностъ. Благодарение на факта, че тази работа не бѣше урегулирана почти 2 мѣсеца слѣдъ окупацията, благодарение по-нататѣкъ на факта, че при самата окупация хората при бѣгството и връщането търсѣха срѣдства за живѣне, една банкнота тогава струваше 1—1 $\frac{1}{2}$ л. Нѣщо повече: наши коменданти, офицери, войници въ нова България твърдятъ, че въ първото врѣме на окупацията на тѣхъ сѣ прѣдлагали купища банкноти срѣщу нищожна сума. И тѣзи, които сѣ имали пари, направили си смѣтката и ги купували. Това положение трѣбваше да се уреди прѣдварително; правителството и финансовиятъ министъръ трѣбваше да знаятъ, че ние отиваме да окупираме земи съ чужди пари и естествено трѣбваше да се взематъ прѣдварително мѣрки, за да се прѣдупрѣди спекулацията, която — това трѣбваше да знаятъ — неизбежно ще се яви отъ страна на спекулантитѣ, банкеритѣ и пр. Азъ се чудя и днесъ, какъ можаха толкова новоизкѣлпени сарафи отъ разни националности да се сдобиятъ съ открити листове, да тръгнатъ изъ нова България, ужъ съ важни търговски мисии, а въ сѣщностъ, за да събиратъ пари. И менъ ми е необяснимо, какъ правителството, което ужъ не дава никому да се мръдне отъ тукъ нататѣкъ, или пъкъ главната квартира, която не позволява лесно издаването на открити листове, сѣ дали подобни права на частни лица, на търговци, на банкери или на тѣхни агенти, за да се разтакатъ изъ новитѣ земи и да закупуватъ пари.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Г. Сакаровъ! Заявявамъ, че нито единъ откритъ листъ, нито на единъ банкеръ не е подписанъ отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи. И такива лица не сѣ отивали въ новитѣ земи, защото ако бѣха отишли, щѣха да бѣдатъ заловени, както имаше залогени на границата и върнати. Вие много добръ знаете това.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи казва, че отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи подобни листове не сѣ издавани. Азъ не зная каква е двойственостъта между Министерството на вътрѣшнитѣ работи и главната квартира; знамъ само едно, че открити листове сѣ издавани; за случая е базразлично, дали отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи или отъ другъ воененъ или гражданскъ органъ сѣ издавани тѣ.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Никой не смѣе да отиде тамъ безъ откритъ листъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Моля, г. министре! По отношение на излизането задъ границата знамъ добръ, че трѣбва раз-

решение от Министерството на вътрешните работи и завърка от военните власти, които се показват на нашите местни команданства. Обаче аз твърдя, по свѣдѣнията на самите окръжни управители въ новите земи, както и на военните власти — въ Нишъ, Скопие и по-надолу — че хора отидоха и продължават да отиват тамъ; нагласяват се съ местните хора и хора от тукъ, и купуват банкноти на безцѣница; още повече, че тамъ тия банкноти, както и сребърните пари, които циркулиратъ при известни норми, както съобщихъ, въ началото нѣмаха този курсъ. Това е точно така. Може би г. министърътъ на вътрешните работи лично да не е издавалъ такива листове. Азъ вѣрвамъ това, защото знамъ каква е трудността да се вземе документъ, за да се мине задъ граница. Прочее, какъ хората постѣпватъ и успѣватъ да взематъ открити листове — не знамъ, но резултатътъ е прѣдъ насъ, а именно, че тия хора се движатъ и купуватъ банкноти и сребърни монети. Може съ кореспондентски листове да сѫ направили това нѣщо; може да сѫ се промѣкнали подъ булото на други мисли, търговски, политически или чиньовнически; може да сѫ се промѣкнали подъ каквито форми желае, но това е единъ фактъ. И азъ желая г. министърътъ на вътрешните работи да поиска отъ г. финансовия министъръ прѣписката, пратена му чрѣзъ Военното министерство и водена отъ самите командующи армий, които говорятъ въ нея за бѣдствието на населението, поради обезцѣняване на паритъ и поради спекулата съ тѣхъ. Понеже съмъ челъ прѣписката, желая г. Тончевъ да я даде на г. министъръ Поповъ да я прочете, и тогава той ще види, че имамъ пълно право и е точно така. Това е ставало прѣзъ октомврий, ноемврий и декемврий, и благодарение на тия свѣдѣния отъ командующите армий, вземаха се рѣшения отъ страна на Финансовото министерство тѣй, както ги описахъ. Но всѣки единъ отъ васъ може да провери, че въ такова врѣме се намиратъ хора, които използватъ всѣки обектъ за спекула и, за жалостъ, го направиха. Ако е виновна главната квартира, тя да отговаря; ако сѫ виновни военните или гражданите, тѣ да отговарятъ. Когато населението бѣдствува, да експлоатиратъ съ неговитъ нищожни стотинки и динари, мисля, че не е достойно, а е прѣдательство. По тази тема азъ писахъ, но цензурата, като мисли, че това е военно дѣло, запрѣти напечатването. Нѣколко пѣти давахъ статии по този въпросъ, но тя ги зачеркваше. Азъ мисля, че това е единъ въпросъ, който трѣбва всички да обмислимъ и да го рѣшимъ, защото то ще бѣде полезно и за населението, и за правителството, което ще изплати дълга си. Азъ не виждамъ никого лично, но смѣтамъ, че трѣбва да изплатимъ дълга си. По какъвъ начинъ? — Това е важно. Това бѣше ентѣ parenthèse, между другото.

Министър-прѣседател д-ръ В. Радославовъ: Тамъ има доста спекуланти, нѣма нужда отъ нашитъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тѣ сѫ се събрали и уйдурдисали. Азъ съмъ съгласенъ съ Васъ, че тамъ има доста спекуланти, но съ нашитъ тѣ сѫ се споразумѣли; важното е кой дава тия открити листове.

Азъ апелирамъ, г. министърътъ на финанситъ да не си послужа само съ едно просто обѣщание, но да разрѣши въпроса за сръбскитъ монети, като го разрѣши така, че тѣ да могатъ да циркулиратъ не само въ граници, посочени въ неговото окръжие, — само за плащане на данъци, гаранции и глоби — а да добиятъ сила на платежно сръдство за всичко. За жалостъ, прѣдъ видъ на факта, че една значителна частъ отъ тѣзи пари сѫ въ рѣцѣтъ на спекуланти, то и отъ такава късна мѣрка пакъ тѣ ще се възползватъ, защото населението имъ е продавало сребърнитъ пари на ниска цѣна. Съ това азъ отговарямъ и на г. Кьорчева. Когато г. Кьорчевъ казва: нека рѣши народътъ, това е една грѣшка. Народътъ, който владѣе малко, той не ще може да се възползва, но тия, на които бѣ търговия и специалностъ, тѣ ще използватъ случая. Сега е, наистина, късно, но колкото по-късно продължава, толкова по-лошо ще бѣде, защото фактически тѣ продължаватъ да събиратъ тия монети. Сега се получава слѣдующата картина: тѣ събиратъ банкнотитъ по 50%, а нѣкъдъ и по 40% отъ стойността имъ. Ще ви кажатъ органи на Министерството на вътрешните работи, че и нашитъ банкноти плащатъ шконто. Една наша банкнота отъ 5 л., поради липса на дребни пари за повръщане, минава за 4—4½ л., споредъ обмѣната; и по взаимно уговаряне. Въ настоящия моментъ

постѣпватъ тѣй въ новитъ земи. Който е ходилъ тамъ, знае всичко това; пакъ и военните и граждански власти не сѫ прѣкратили да съобщаватъ тия факти. Днесъ, когато разпитваме войници отъ разни дивизии изъ Македония, които сѫ пуснати въ отпускъ, тѣ потвърждаватъ тия факти; потвърждаватъ ги и хора заинтересовани, които сѫ имали случай да купятъ или отъ които сѫ вземали други. Тия спекуланти знаятъ сжщо, че като се свърши войната, ликвидането на финансовитъ въпроси ще наложи на България да плати, може би, цѣлата стойностъ на сръбскитъ банкноти, и тѣ ги събиратъ. Затуй желая, щото министърътъ на финанситъ да не остави циркулацията на банкнотитъ въ днешния размѣръ, а напротивъ, да ги събере, защото дълговетъ на сръбската държава, дълговетъ за нейнитъ желѣзници, и дълговетъ за нейнитъ държавни имоти, ще бѣдатъ поети отъ тѣзи, които я владѣятъ. Това е елементарна работа. Международното право сега е суспендирано, но владѣнието на паритъ и на имотитъ не е суспендирано, и утрѣ, когато ще се уреждатъ въпроситъ на войната, ще се прѣдвяватъ и тия претенции. И ми се струва, че спекулантитъ, които могатъ да знаятъ тия въпроси, спокойно купуватъ банкноти и си казватъ: България ще ги плаща, Австро-Унгария ще ги плаща, ще ги плащатъ ония, които ще владѣятъ земитъ. Прѣдъ видъ на този страхъ, желателно е, г. министърътъ на финанситъ да не остави толкова намалена стойността на банкнотитъ, за да се разширява спекулацията, а да ги прибере. Ако изгуби държавата 20 милиона или 50 милиона лева, при една война, която вече струва 400—500 милиона лева и повече ще струва слѣдъ половинъ или една година, това е нищо. Ето защо въпросътъ за сръбскитъ банкноти финансовиятъ министъръ трѣбва да разрѣши така, както обѣщаваше да го разрѣши при първото четене на законопроекта, и както, за жалостъ, още не виждаме да е далъ нареждания по административенъ редъ отъ своето министерство. А туй трѣбва да стане, за да не се подлага населението по-нататкъ на спекулация.

Но, г-да, пакъ остава откритъ единъ другъ въпросъ. Г. Ляпчевъ направи едно изявление, което желая обезателно да отблъсна и това негово изявление бѣше непосредствениятъ поводъ, за да взема думата. Думата е, че обезцѣняването, което търпи българската банкнота спрѣмо златото и среброто, то било, което съдавало скѣпотията на живота. Ще кажа, че теоритически е право, какво ако единъ стопанинъ има разни монети, той ще прѣдпочете по-скѣпата. Банки и дружества, ако иматъ разни монети и банкноти, тѣ ще прѣдпочетатъ по-скѣпата монета.

А. Малиновъ: Сигурната.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сигурната, звонковата, интернационалната, на която вътрѣшната цѣнностъ, както е съ златото, отговаря или даже е повече, отколкото номиналната цѣнностъ. Вътрѣшната цѣнностъ на сребърнитъ пари е равна на 50—55% отъ номиналната, а не сѫ както банкнотитъ, на които вътрѣшната цѣнностъ е равна на 2 до 3 стотинки при по-скѣпъ печатъ. Но ролята на банкнотата никой пакъ не е била друга, освѣтъ да облекчи обръщането, и откъмъ тежестъ, и откъмъ качество, и откъмъ лекъ транспортъ и пр. Банкнотата не може да създава цѣната на самитъ прѣдмети.

А. Ляпчевъ: Азъ говорихъ за този случай.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Искамъ да кажа на г. Ляпчева, че дскогато сжществува задължителенъ държавенъ курсъ на банкнотата, дотогава нейното отражение върху скѣпотията на прѣдметитъ не може да бѣде туй, което г. Ляпчевъ вижда и което може да има теоритически по отношение на вътрѣшнитъ цѣнности на монетитъ и на банкнотитъ.

А. Ляпчевъ: Лъжете се.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ желая само едно: г. Ляпчевъ да погледне и на другата страна на въпроса. Не мисли ли той, че г. Радославовъ ще каже: щомъ само банкнотитъ и монетитъ сѫ причината, какво разправяте за скѣпотията на живота? (Смѣхъ)

А. Ляпчевъ: Има и други причини, но и тая е.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ моля г. Ляпчева да не прави смѣшение. Г-да! Паритъ, или по-право, златото и среброто,

въ стопанския животъ днесъ, наистина, играятъ роля въ отношенията си къмъ цѣната на предметитѣ. Златото и среброто, стоката злато и сребро, звонковото злато и сребро, металътъ злато и сребро, тѣхната по-голяма наличностъ, откърването на нови басейни и добиването на повече злато и сребро, внесени или не въ обръщението като монети, — това, дѣйствително, донася тѣхното поевтиняване и съответно поскъпяване на извѣстни фабрични стоки и други произведения на труда, доколкото тѣхнитѣ производствени разходи не сѫ намалѣли поради други технически или социални условия. Това е така. Обаче банкнотата или сребърниятъ левъ, или наполеонътъ, или която и да е друга монета, не може да играе роля еднаква на она на кюлчето, на метала злато и сребро, по отношение неговитѣ производствени разходи, та да оправдае или да обясни скъпотиата. Азъ не правя отъ това партизанство, но искамъ да ви отърва отъ заблудението да мислите, че, щомъ като финансовиятъ министъръ спре издаването на банкноти, ще поевтинѣе животътъ. Това не е истина, защото има задължителенъ курсъ банкнотата на една призната независима държава, която нѣма намѣрение да фалира и, слѣдователно, тя може да отговори.

Д. Кьорчевъ: (Рѣкоплѣска)

А. Ляпчевъ: (Възражая)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ бихъ разбралъ добръ съображението на г. Ляпчевъ. Съображението на г. Ляпчева е, може би, друго. Той, може би, иска да каже, че при причинитѣ за скъпотиата на живота, интернационални и мѣстни, въ мирно врѣме или въ война, при липса и недостигъ или при изобилие отъ произведения, играятъ роля и паритѣ, като злато и сребро.

А. Ляпчевъ: Безспорно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Обаче не като монета, като пара, било веществена или банкнота.

А. Малиновъ: И при прѣсичане на пазара.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. Малиновъ казва: „И при прѣсичане на пазара“. Дали прѣсичането на пазара въ България е настъпило?

А. Малиновъ: Ако настъпи отъ банкнотитѣ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ съмъ съгласенъ, както обяснихъ отъ началото, — г. Ляпчевъ не бѣше тукъ — че, когато се издаватъ банкноти въ единъ размѣръ, който не отговори на обмѣната, може да се получи и този резултатъ. Съгласенъ съмъ, че подиръ нѣколко мѣсеци, ако нѣмаме други ресурси, ще настѣпи и по тая причина още по-голямо повишение цѣната на предметитѣ, особено на идецитѣ отъ странство, въ връзка съ акциото и камбиото. Всички влияния, които могатъ да се явятъ въ едно народно стопанство, трѣбва да бѣдатъ урегулирани отъ държавата, като единственъ централенъ факторъ. Тя е длъжна да пази нормата; да пази номиналната сума и цѣната на своитѣ банкноти и монети. Прочее, ако бихме приели по този въпросъ едно съображение, то това съображение ще бѣде слѣдното. Човѣкъ, който владѣе и банкноти, и сребро, и злато, ще прѣдпоче да запази звонковитѣ пари. Нѣма съмнѣние, че единъ богатъ банкиръ, ако има широка търговия, ще пласира по необходимостъ и злато, и банкноти; ако ли нѣма, той нѣма да бѣде глупавъ да пусне по-напрѣдъ златото, а послѣ банкнотитѣ. Но знае се, че въ обикновенъ животъ такова влияние, което да се отрази значително върху народното стопанство, не може да се прояви. То може да се прояви въ минималенъ размѣръ, но съ него не можемъ да обяснимъ скъпотиата на живота въ Европа, прѣди войната и слѣдъ войната. Тя е въ зависимостъ отъ интернационални и мѣстни причини, стопански и финансови, а и отъ други социални и политически причини. Прочее, не съмъ противъ, ако г. Ляпчевъ иска да обясни въпроса въ този смисълъ.

А. Ляпчевъ: Искамъ да вѣрвамъ, че разбирате.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Толкова повече ми е приятно, щомъ г. Ляпчевъ не прави това заключение, отъ което се плаша. И желая, щото г. министъръ-прѣседателъ да знае, че

г. Ляпчевъ нѣма да го отърве отъ грижата за скъпотиата. Тамъ трѣбватъ мѣрки, чисто народостопански и административни, които трѣбватъ бърже да се взематъ. Голѣмото количество банкноти, ако иматъ далечно влияние, то ще се прояви и тукъ, и тамъ, но не като масово явление, не на първо мѣсто въ народния животъ, а повече въ банковитѣ учрѣждения и у търговцитѣ, които ги задържатъ въ каситѣ си, които могатъ да владѣятъ пари, които могатъ да образуватъ богатства отъ паритѣ си. Този е разликата въ гледището, която трѣбваше да изтъкна, за да може да бѣде разбрана мисълта ми, както азъ я развивамъ, или както г. Ляпчевъ е искалъ да я развие. Ако не искате да отивате въ крайностъ, по-добъръ е за мене и за Васъ, г. Ляпчевъ, за да можемъ да изпълнимъ дълга си по отношение на другия въпросъ — а именно, въпроса за скъпотиата.

А. Ляпчевъ: Г. Сакаровъ! Една бѣлѣжка, за да бѣде ясень. Никога не мога да разбирамъ, че цѣнитѣ на предметитѣ се обуславятъ изключително отъ монетитѣ. Но вие ще бѣдете тъй добъръ да се съгласите за освѣтление на всички ни, че една отъ първитѣ причини — не за нѣкоя обществена класа, а за цѣлия народъ; тамъ имаме малко различие — за повишение цѣнитѣ е, безспорно, положението на текущата монета спрѣмо законната, легалната монета, изразена въ злато. Тамъ ще се съгласимъ и ние. И г. министъръ-прѣседателъ не може да бѣде напълно оправданъ за скъпотиата на предметитѣ затова, че паритѣ сѫ евтини, толкова повече, че и той нѣма възможностъ да направи предметитѣ толкова евтини, колкото струватъ, нито нѣе ще имаме право да кажемъ, понеже сѫ скѣпи предметитѣ, виновенъ е г. министъръ-прѣседателъ. Туй зависи отъ много условия. Когато рѣшимъ, ще видимъ кой колко може да направи за намаление на скъпотиата. Понечко отъ това не може никой да направи.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Разбира се, кардинално мѣсто ще заематъ среброто и златото, като монети, а второстепенно мѣсто — банкнотитѣ, на които курсътъ е задължителенъ и въ врѣме на война. Какво ще стане послѣ? Ако нѣкой има врѣме и възможностъ да събира пари; ако нѣкой види въобще, че нашата държава ще има възможностъ да плаща, той ще събира; ако нашата държава не може да плаща; ако тя прави батакийски конверсии, тогава е другъ въпросъ — тя ще обезцѣни и банкнотитѣ и среброто. Това азъ не искамъ да мисля, понеже смѣтамъ, че въпросътъ ще бѣде разрѣшенъ постепенно, и че ще се намѣрятъ народостопански ресурси, за да удовлетворятъ нуждитѣ на държавата, като съ данѣчни и други стопански реформи се посрѣщатъ голѣмитѣ разходи по тази война. Прочее, г. министърътъ на финанситѣ съ кимване на глава даде да се разбере, че той е съгласенъ да се разрѣши въпросътъ за сребърнитѣ сръбски монети и, може би, е наклоненъ тѣ да иматъ същия курсъ, който иматъ нашитѣ сребърни монети; съ това той ще направи една голѣма услуга на самото обръщение. Защото, азъ продължавамъ да настоявамъ, както дата отъ дребни монети е абсолютна — не само въ новитѣ направихъ при първото четене на законопроекта, че нужеми, не само въ най-затѣнѣнитѣ карича, дѣто нѣма никакви пари, но даже тукъ въ нашата стара България, дѣто вие ще чуete маса хора да ви говорятъ, че нѣма дребни пари. Съгласенъ съмъ, че нѣкой сѫ ги укрили. Но съгласете се и вие съ другото, именно, че ония дребни монети, които стигаха за 4½ милиона народъ, тия монети нѣма да стигнатъ вече за 6-6½ милиона народъ. Нѣщо повече, обмѣната, особено въ новитѣ земи, е отъ по-дребенъ характеръ; затуй сѫ необходими тия дребни пари. Мисълта на г. Данаилова, съ която той желае да спаси 2 милиона петолевки въ банката, съ която той желае да спаси евентуално всичкитѣ дребни сребърни монети отъ 2 л., 1 л. и ½ л., които се намиратъ въ депото на банката и сръбчу които сѫ издавани банкноти — тая мисълъ може да има значение при едно условие: ако се тури граница за пушането на други банкноти по-нататъкъ, и ако за същото количество банкноти, които бихме наскѣли отъ по 1 л. и 2 л., би се депозирало сребро въ Народната банка. И по-нататъкъ: ако бихме издали банкноти по 1 и 2 л., би трѣбвало да върнемъ отъ обръщение въ Народната банка сребърни банкноти отъ по-големитѣ суми. Това ако би могло да се случи, тогава въпросътъ би билъ ясень; тогава, дѣйствително, и това съображение, което изтъкна г. финансовиятъ министъръ, — а именно, за нуждата отъ дребни монети и за необходимостта, при липсата на други сръдства, при липсата на металъ, да прибѣгне къмъ прѣтопяването на

петолевки, които нѣматъ значение за пияцата, и които от- както сѣ насѣчени, сѣ циркулирали ограничено врѣме, въ дребни монети, които именно сѣ нужни за нашата пияца — това съображение, казвамъ, може да стане излишно. Съ тая комбинация, цялостъ пуцането въ обращение сръбскитѣ пари при номиналенъ курсъ — динарътъ да бѣде равенъ на нашия левъ — можемъ да удовлетворимъ нуждитѣ на пияцата. Иначе, ако продължаваме да издаваме банкноти без- резервно; ако продължаваме да изплащаме реквизицията съ тѣхъ и да си въобразяваме, че сме я платили; ако, въ- обще, продължаваме да правимъ търговски и финансови опеарции, безъ ресурси отъ вънъ и безъ министерствъ на финанситѣ да е реализиралъ приходи, ако продължаваме да не плащаме по всичкитѣ си заеми на вънъ, а да пла- щаме само на съюзницитѣ си, които заеми сѣ кръгло $\frac{1}{3}$ отъ всичкитѣ, и когато плащането не съотвѣтствува на истинскитѣ наши държавни ресурси, тогава ние можемъ да забатачимъ. Ние не знаемъ положението, понеже отъ 1 септември финансовиятъ министъръ не ни е прѣдста- вилъ балансъ. Въ държавното смѣтководство нѣма кой да работи и не знаемъ, какво има, какво постѣпва и какво се разходна. Митницитѣ и финансовитѣ органи казватъ: „Нѣма“; хората ги нѣма, войницѣ сѣ; приходи никакви не постѣпватъ. А банкноти продължаватъ да се издаватъ. Но ако тая фабрикация на банкноти продължава безрезервно, тогава знайте, че всѣка нова фабрикация ще бѣде опасна.

Сѣщо загубитѣ, които изтъкнахъ и за които г. Липчевъ наново намекна, когато говорѣше за среброто и златото ще послѣдватъ, макаръ че въ проекта на финансовия ми- нистъръ да е казано, че разликата въ пробата въ едната и другата монета ще бѣде изпозлувана, споредъ досега уго- вorenото, за насичане повече монети по бройки и за пла- щане на разносикитѣ за самото прѣтопязане. Ако тая ра- бота не е належаща, или най-главно, ако не е уговорена тъй, както г. Липчевъ загатна, тогава финансовиятъ министъръ трѣбва да бърза да си послужи съ сръбскитѣ пари.

Тия прѣдложения можемъ да направимъ ние при освѣт- ленията, които се дадохъ за положението на тоя въпросъ. (Ръкоплѣскане въ крайната лѣвица)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ се третира много по-обширно, отколкото той, въ сѣщностъ, е поставенъ чрѣзъ законопроекта. Споредъ законопроекта въпросътъ е за прѣнасичане на нови сребърни монети отъ по 2 л., 1 л. и $\frac{1}{2}$ л. Г. г. говорившитѣ повдигнаха много и разни въпроси, които, ако взематъ да се обсъждатъ всички, ще ни отнематъ много врѣме. Азъ, обаче, се считамъ въ правото си да кажа нѣколко думи по настоящия законо- проектъ, защото съмъ единъ отъ тѣзи, който обрѣнахъ вниманието отъ нуждата на дребни сребърни монети още прѣди година и половина, когато този въпросъ отъ никого не бѣше повдигнатъ. Ще напомня на почитаемото Народно събрание, че когато се гласуваше бюджетътъ за 1915 г. и когато се прѣдвигдаше, че ще има единъ дефицитъ отъ около 30 милиона лева и когато всѣки даваше мнѣние по какъвъ начинъ могатъ да бѣдатъ намѣрени източници за покриване на дефицита, азъ, въ своята рѣчь по общитѣ дебати по бюджета, между другитѣ източници за покри- ването на бюджетния дефицитъ, прѣдложихъ да се на- сѣкатъ свѣршено нови сребърни монети за около 20—30 милиона лева, отъ което насичане, споредъ моитѣ смѣтки, можеше да се получи една печалба за съкровището отъ около 15 милиона лева, която печалба можеше да по- служи като източникъ за покриването на частъ отъ този дефицитъ. Тогава моето прѣдложение бѣше не да се прѣ- насѣкатъ старитѣ 5-левови монети въ дребни монети, но да се насѣкатъ нови дребни монети отъ по 2 л., 1 л. и $\frac{1}{2}$ л. Въпросътъ сега е поставенъ малко по-иначе. Въ всѣки случай, азъ не мога да не бѣда доволенъ, че макаръ и късно, тази нужда дойде да се признае и отъ самото Мини- стерство на финанситѣ и г. министърътъ на финанситѣ да ни внесе този законопроектъ. Макаръ този законопроектъ да се различава малко нѣщо отъ тогавашното мое прѣд- ложение, вие можете да предпологате сѣ право, че азъ ще поддържамъ този законопроектъ, защото разликата е въ детайлитѣ, обаче сѣщността на работата е една и сѣща. Азъ тогава констатирахъ отъ трибуната, че въ на- селението, въ народа, въ широкитѣ маси на народа, при ежедневнитѣ покулко-продажби, се чувствува голѣма нужда отъ дребни монети. Тогава азъ имахъ честта да обясня

отъ какво произхожда тази нужда, а така сѣщо да обясня, че тия нужди сѣ свѣршено естествени и че тази липса на дребни монети не е резултатъ на нѣкакви изкуствени спекулации. И сега азъ считамъ за нужно да кажа своитѣ обяснения за липсата на дребни монети въ обращение. Тази липса е резултатъ на две естествени причини. Първата причина е нарастването на населението въ държавата. Нѣма съмнѣние, че ако едни размѣни монети за 20 милиона лева сѣ били достатѣчни да обслужватъ на дребнитѣ вземания- давания на едно население отъ $3\frac{1}{2}$ милиона или 4 милиона, сѣщото туй количество нѣма да бѣде достатѣчно, когато населението нарастне съ 500 хиляди или 1 милионъ жители. Нѣма съмнѣние така сѣщо, че съ развитието на търговията и размѣната на произведенията въобще чувствува се нужда и отъ повече монети за размѣна. Защото, ако количеството дребни монети, да кажемъ, 20 милиона лева сѣ били до- статѣчни, когато цѣлиятъ търговски балансъ на народа ни е билъ 100—120 милиона, то сѣщото туй количество монети не може да бѣде достатѣчно за единъ търговски и иконо- мически оборотъ, когато той достигне до 250 или 300 ми- лиона лева. Следователно, съ общото повдигане на народ- ния животъ, съ увеличението на търговията и размѣната на повече произведения, ще се почувствува нужда и отъ по- вече монети за размѣна. Така сѣщо, една отъ причинитѣ за липсата на дребни монети, е увеличението на самата земя. Ако една земя, една държава се увеличи съ единъ, два или три окръга, нѣма съмнѣние, че тия нови окръзи ще консумиратъ една частъ отъ дребнитѣ монети, а съ това тѣ ще намалятъ онова количество монети, което е било достатѣчно за държавата въ старитѣ прѣдѣли. Взеи, прочее, въ съвокупностъ всичкитѣ тѣзи причини неми- нуемо ще докаратъ до резултати, които ние сега виждаме и които азъ видѣхъ прѣди година и половина, а именно липсата на дребни монети за обмѣна въ ежедневния жи- вотъ. Ако се обърне внимание на това, на което азъ то- гавъ обрѣнахъ внимание, а именно, че обикновено всички новоприсѣдинени земи къмъ друга държава обичатъ — то е естествено явление навсѣкждѣ — повече звонковитѣ монети на тази държава, отколкото книжнитѣ пари, ще имаме още една причина повече, за да си уяснимъ защо наистина у насъ се чувствува липса на дребни монети. Тѣй че, г. г. народни прѣдставители, не е тайна, нѣма защо да се крие, всѣки отъ васъ чувствува, че има липса отъ размѣни монети. Бактисвали сме лонѣкога въ къщи да търсимъ дребни пари, за да пратимъ слугата да купи нѣщо. Ако дадешъ 20 л., не могатъ да ти ги размѣнятъ на по 5 л., а ако дадешъ 5 л. не могатъ да ти дадатъ по 1 или 2 л. Азъ не мога да си обясня това, както го обясни г. Липчевъ, че по-лошата пара изгонвала по-добрата, защото ние виж- даме, че не само нѣма дребни размѣни пари отъ по 1 и 2 л., но нѣма и книжни пари по 5 л., за да развалишъ една банкнота отъ 20 л. Какво показва това? То показва, че тукъ нѣма значение, каква е била дребната пара въ обрѣ- щението, ами показва, че дребнитѣ покулки-продажби въ дребната размѣнна търговия въ държавата сѣ се увели- чили до такъвъ размѣръ, че не могатъ да бѣдатъ задово- лени отъ онова количество дребни монети, било звонкови, било книжни, които сме имали досега. Слѣдователно, явява се необходимостта по единъ или другъ начинъ да уве- личимъ числото на тѣзи дребни монети за обмѣна.

Прочее, г. г. народни прѣдставители, трѣбва еднѣжъ-за- винаги да свѣршимъ съ този въпросъ, да го разрѣшимъ и да признаемъ, че дребнитѣ монети за обмѣна сѣ нуждни, че ние отъ тѣхъ чувствуваме липса, че ние трѣбва да ги набавимъ по какъвто и да е начинъ. Моето прѣдложение тогава бѣше, както ви напомнихъ, да се насѣкатъ нови сребърни монети отъ по $\frac{1}{2}$, 1 и 2 л. Азъ и сега си оста- вямъ на моето убѣждение, че най-хубавото срѣдство въ случая би било пакъ да насѣчемъ нови сребърни монети, ако имаме сребро за това, безъ да бутаме запаса отъ среб- ърни монети, който имаме въ банката. Азъ и сега под- държамъ това свое мнѣние затуй, защото намирамъ, че чрѣзъ този начинъ хемъ ще задоволимъ нуждитѣ на на- рода да му набавимъ достатѣчно количество дребни монети за обмѣна, хемъ сѣщеврѣменно държавното съкровище ще получи една печалба отъ разликата между цѣната на среб- рото, което държавата ще купи за насичането на монетитѣ и цѣната, на която ще струва монетата. Туй свое мнѣние азъ пакъ го поддържамъ и се считамъ, че съмъ правъ. Но ако нѣма такова сребро, а очевидно е, че сега-засега не можемъ да го намѣримъ — когато азъ говорѣхъ прѣди година и половина, можехме да си набавимъ — тогава какво трѣбва да правимъ? Не остава нищо друго освѣнъ

да прибѣгнемъ къмъ другъ единъ начинъ, който ще задоволи пакъ нуждата на населението отъ дребни монети, безъ, обаче, да донесе онази голѣма печалба на сѣкровището, който можеше да се донесе, ако бѣхме насѣкли нови монети отъ ново сребро. 1. министърътъ на финансите прѣдлага да се прѣнаскатъ съществуващитъ сега 10 милиона лева петолевки на 2, 1 и $\frac{1}{2}$ л. Тази мѣрка азъ напълно я поддържамъ по следующитъ съображения. Сребърната петолевка, като размѣнна монета, чрѣзъ своето съществуване, доказва, че е неудобна. Хората не я обичатъ като размѣнна монета, защото е много крупна, и защото, ако вземе човѣкъ една по-голѣма сума въ сребърни петолевки, напр., 100—120 л., просто не може да ги носи въ джоба си отъ банката до въ къщи; а ако вземете 200 л. петолевки, ще станете пишманъ. Забѣлзва се такова явление, че всѣки се старае, щомъ има петолевки, да ги смѣни на по-дребни, защото петолевката като дребна монета не служи — като пратишъ слугата съ нея да купи нѣщо, трѣбва пакъ да я размѣнишъ. Ами тогава ако я размѣнишъ, може да прѣдадешъ и книжна. Затуй, полека-лека, съвършено естествено, въ хората се явява желание да се отърватъ отъ тѣзи сребърни петолевки и да си набавятъ книжни банкноти отъ по 5 л. или дребни по 1, 2 и $\frac{1}{2}$ л. По този начинъ сребърнитъ петолевки се събраха въ банката и послѣдната, чувствувайки туй неудобство на петолевката, не ги пуца въ обращение. Слѣдователно, г-да, ако речемъ тѣзи сѣщитъ петолевки, които сѣ събрали въ банката, да ги пуснемъ като размѣнни монети, цѣлѣта нѣма да се постигне; ако ли пъкъ вземемъ да ги държимъ въ банката, тѣ не могатъ да бждатъ полезни, защото нѣма да служатъ за размѣна и банката ще ги има само като единъ стокъ въ каситъ си, което е равносильно да имашъ едно кюлче сребро. Щомъ не можешъ да пуснешъ една сребърна монета като размѣнна, по-добре е да я държишъ като кюлче, за да може да служи за гаранция за една книжна пара, както служи всѣка една неудобна монета. Слѣдователно, прѣоборъжането на сребърнитъ 5-левои монети въ 2-левои, 1-левои и $\frac{1}{2}$ -левои е мѣрка рационална и тя грѣбва да бжде приета. Азъ съмъ, обаче, напълно увѣренъ, че нѣма да се мине година, година и половина или двѣ, слѣдъ като прѣтопимъ тѣзи 10 милиона петолевки въ 2, 1 и $\frac{1}{2}$ л., пакъ ще почувствуваме нуждата отъ дребни размѣнни монети, защото тѣзи нови отъ по 2, 1 и $\frac{1}{2}$ л. сребърни пари пакъ ще потънатъ въ населението, но не по тѣзи причини, които каза г. Ляпчевъ, че тѣ като по-скѣпи отъ книжнитъ ще бждатъ прирани, а заради туй, защото асѣжъ сѣ недостатѣчни. Въ новитъ земи има толкова голѣма нужда отъ дребни размѣнни монети за дребнитъ люкушки-продажби, щото тѣзи 10 милиона лева нови дребни монети нѣма да стигнатъ и то не защото хората ще ги криятъ въ джобовѣтъ си, а защото сѣ необходимо за ежедневиата дребна размѣна. Та азъ пакъ си оставамъ на мнѣнието, че, въпрѣки тази мѣрка, която приемаме сега, пакъ ще дойде врѣме подиръ година—две, когато ще почувствуваме нужда да насѣчемъ нови сребърни монети, и тогава вече съмъ убѣденъ, че освѣтъ удовлетворение нуждитъ на размѣната, ще създадемъ единъ източникъ на приходъ за сѣкровището.

Сега по въпроса за дребнитъ банкноти, който повдигна г. Данаиловъ. Азъ ни най-малко не се опасявамъ, че съ едни банкноти отъ единъ и два лева може да се прѣсити, тъй да се каже, паричното тържище, та да имаме особенъ страхъ отъ това нѣщо. Но въпросътъ е, тамъ, че въпросътъ, който повдигна г. Данаиловъ, е съвършено новъ, отдѣленъ въпросъ. Тукъ ние имаме единъ законопроектъ за прѣнасячане петолевки въ дребни монети. Този законопроектъ трѣбва ли да бжде приетъ или не? На първо четене е приетъ. Разумна мѣрка ли е? Да — трѣбва да го приемемъ. Ако и слѣдъ това пакъ почувствуваме нужда отъ нови размѣнни монети и нѣмаме сребро, отъ което да насѣчемъ нови дребни пари, тогава възможно е да се прибѣгнемъ и къмъ дребни банкноти.

Лично азъ, обаче, прѣдпочитамъ дребната сребърна монета отъ $\frac{1}{2}$, 1 и 2 л., отколкото дребната банкнота. Защото, г. г. народни прѣдставители, не трѣбва да се забравя, че банкнотитъ сѣ единъ заемъ на държавата. Когато държавата изпуца банкноти, тя, въ всѣки случай, дължи тия пари, които дава на населението; тѣ сѣ единъ видъ нейнъ принудителенъ, тъй да се каже, заемъ. И отъ тази операция не може да се каже, че държавата печели сѣщото, което ще спечели, ако насѣче нови сребърни монети, отъ ново сребро. Защото, когато насѣче нови сребърни монети отъ ново сребро, тамъ, дѣто стои една стойностъ отъ 10 ми-

лиона лева, държавата ще вземе 20 милиона — печели 100%; а когато пуца банкноти, то си е дългъ на държавата, заемъ, който тя трѣбва да плаща. Ето защо азъ лично, колкото се касае до дребната размѣнна монета, мисля, че е прѣдпочитателно да бжде тя сребърна, отколкото книжна.

Слѣдователно, макаръ прѣдложението на г. Данаиловъ и да може да бжде прието въ бждаще, ако почувствуваме нужда, сега-засега, обаче, тази мѣрка на Министерството на финансите е разума и тя трѣбва да бжде приета.

Азъ считамъ, г. г. народни прѣдставители, че въпросътъ съ дотукъ казаното се изчерпва. Но понеже се повдигнаха много въпроси отъ г. Данаиловъ, отъ г. Сакарова, азъ ще кажа само нѣколко думи и върху тѣхъ.

Въпросътъ е за посѣжпването или за поевтиняването на парата. Г. Ляпчевъ мисли, че парата поевтинява, ако тя нѣма своята вѣтрѣшна стойностъ, ако нейната вѣтрѣшна стойностъ е по-малка, или ако банкнотитъ се издаватъ въ по-голѣмъ размѣръ, отколкото това допуца законътъ или практиката. Ще ми бжде позволено да направя нѣкои възражения на г. Ляпчева по този въпросъ.

Парата, ако не я вземемъ като срдѣство за обмѣна на цѣнноститъ, сама по себе си тѣ богатство не е. Парата има относителна стойностъ, дотолкова, доколкото чрѣзъ нея може народътъ или гражданитъ да се снабдятъ съ необходимитъ прѣдмети за удовлетворение на тѣхнитъ нужди. Богатството на единъ народъ не се заключава въ количеството на паритъ, които той притежава, а богатството на единъ народъ се заключава въ произведенията, които той дава. И затуй ние сме свѣдѣтели на такива явления, че макаръ въ извѣстно врѣме да нѣма наращение на богатствата, ако, обаче, парата, като срдѣство за обмѣна се дири, тази пара посѣжпва, и обратно: макаръ извѣстенъ народъ въ извѣстно врѣме да произвежда повече произведения, отколкото други пътъ, ако неговата пара, като срдѣство за обмѣна, не се дири толкова, тази пара поевтинява. Вземете такъвъ единъ примѣръ. Вземете нашата пара, австрийската и германската, и ги сравнете съ паритъ швейцарски, шведски, холандски, датски и американски. Вие ще видите таково явление: монетитъ на всички тѣзи държави сѣ посѣжпвали въ сравнение съ нашитъ монети. Посѣжпвали сѣ не заради това, че въ Швейцария или Швеция има повече произведения, отколкото прѣзъ други години, но затова, че понеже тѣзи държави се намѣрватъ на мѣста, прѣзъ кждѣто минаватъ всички прѣдмети за обмѣна между воюващитъ прупировки, тѣхнитъ пари се търсятъ повече, за да се плащатъ произведенията, които минаватъ прѣзъ тѣхъ, и затуй посѣжпватъ. Въ Швейцария, макаръ да има една криза специално швейцарска, въ смисълъ, че тамъ сега, тъй като нѣма толкова много посѣтителни, колкото други пътъ е имало пѣтешественици, хора отишли да се цѣрятъ или за развлѣчение, тамъ днесъ-заднесъ всички слоеве чувствуватъ една криза: и хотелиери, и производители, и търговци, всички, обаче забѣлзва се, че швейцарската пара посѣжпва. Защо? Защото швейцарската пара, като срдѣство за обмѣна, се дири повече, отколкото паритъ на държавитъ, които иматъ повече произведения, които, може би, криза нѣматъ, обаче тѣхната пара, като срдѣство за размѣна, не се дири.

Слѣдователно, главната причина за посѣжпване на парата е нейното дирене като срдѣство за обмѣна. И, слѣдователно, отъ това обстоятелство, че известна пара поевтинява, ние не трѣбва да правимъ заключение, че извѣстенъ народъ обѣднява. Той може да създава повече произведения, обаче ако у него торговията е спрѣна, ако въносътъ-износътъ е спрѣнъ, неговата пара ще бжде евтина. Вземете колко струваше нашиятъ левъ прѣди войната и колко струва, слѣдъ като ние се намѣсихме въ войната. Прѣди войната нашиятъ левъ, въ сравнение съ короната и марката, струваше: короната струваше 1.06 л., германската марка струваше 1.40 л. или 1.38 л. Обаче, щомъ се отвори нашата граница, щомъ взеха да се изкарватъ извѣстни наши произведения, нашиятъ левъ посѣжпна, защото той започна да се търси за плащане на тѣзи прѣдмети, които се изнасятъ отъ България.

Прочее, считамъ за нужно да кажа, че теорията на г. Ляпчева за поевтиняването на парата е невѣрна.

Така сѣщо и неговата теория за посѣжпването на живота е пакъ невѣрна. Освѣтъ това, което г. Сакаровъ каза, за да обърне вниманието на г. Ляпчева, че той не е правъ въ своитъ причини за посѣжпването на живота, азъ

ще добавя само няколко думи. Г. Ляпчев мисли, че предметите поскупяват в зависимост от това: съ каква монета се плащат — съ скъпа ли, съ евтина ли.

А. Ляпчев: Вие ги плащайте с наполеони, а не с банкнота, и ще видите.

К. Панайодов: И г. Ляпчев каза, че кокошката, като я купуваме с злато, струва 2 л., а ако я купуваме с банкнота, струва 3 л. Тъй каза г. Ляпчев: може да дойде време да купуваме кокошката 100 л. Ако нъкой пакъ дойде такава време — азъ това нъкоя никога не вървамъ да стане — когато кокошката да струва 100 л., причината не би била, че паритъ биха били евтини, а причината ще бжде, че другитъ прѣдмети, необходими за живота, биха поскупянали.

Н. Команов: А защо биха поскупянали?

К. Панайодов: Ако дойде време нъкоя, когато кило брашно да струва 25 л., тогава и кокошката ще струва 100 л., защото въ обикновения животъ кокошката струва четири пѣти по-скъпо.

Отъ лѣвия центъръ: А-а-а!

К. Панайодов: Прѣдметитъ поскупяват не поради поевтиняване на паритъ, а поради поскупяване на всички други прѣдмети, които сж необходими за съществуването на човѣка. Ако единъ производител за своитъ произведения добива по-малко прѣдмети отъ друго, отколкото по-напрѣдъ, нѣма съмнѣние, той ще дигне цѣната на своитъ произведения, защото той гледа, колко трудъ употребява за своитъ произведения и иска да добие прѣдмети, зарадъ които сж необходими пакъ сжщитъ разности и сжщиятъ трудъ.

Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, поскупяването на живота не е слѣдствие поевтиняването на паритъ, но поради вѣчния законъ за търсенето и прѣдлагането, който ще остане да съществува дотогата, докогато ние живѣемъ въ обществото. Докогато има равновѣсие между търсенето на предметитъ и тѣхното предлагане, ще има равновѣсие и въ цѣнитъ; щомъ търсенето прѣвишава прѣдлагането, ние ще имате неминуемо поскупяване на тѣзи прѣдмети, които се прѣдлагатъ въ по-малко количество, отколкото се дирятъ. И въ това отношение видѣтъ на парата нѣма да помогне — и съ златни пари да ги купувате, и съ сребърни да ги купувате, или съ банкноти.

Слѣдъ тѣзи бѣлѣжки, г. г. народни прѣдставители, азъ смѣтамъ, че е време да се прѣкратятъ дебатитъ, защото се говори достатъчно.

А. Ляпчев: Ха, това е най-умното.

Прѣдседателстваващъ д-ръ И. Момчилов: Има думата г. Марко Турлаковъ.

М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Намъ е прѣдложенъ единъ проектъ да прѣобърнемъ съществуващитъ български 5-левови монети въ 2, 1, и $\frac{1}{2}$ -левова.

Ако внимемъ въ мотивитъ на законопроекта, тѣ ще ни посочатъ да намѣримъ причинитъ на това. Мотивитъ на законопроекта сочатъ, че се изгубили размѣнитъ монети. Слѣдователно, казва се въ мотивитъ, чувствува се нужда отъ размѣнни монети. Но, когато искаме да цѣримъ едно зло, по моему, общоприето правило е, че трѣбва да полиримъ причинитъ на това явление, на тая болестъ, която искаме да цѣримъ. Ако трѣгнемъ по този методъ, който е единствениятъ за разрѣшението на всѣки единъ кардиналенъ въпросъ отъ таквъ характеръ, ние ще можемъ да си отговоримъ на много въпроси, които тукъ се зачекнаха и ще можемъ да разберемъ, дѣ и кои мисли сж били прави и кои сж били само да прѣпливаме отъ пусто въ празно.

Г. г. народни прѣдставители! Има нѣщо вѣрно отъ това, което се каза за причинитъ на изгубването на дребната монета, размѣнната монета — че е слѣдствие на разширяване територията, че е слѣдствие на увеличение народонаселението, че е слѣдствие на увеличение окръжитъ и не зная какво още. Това има извѣстно значение, за да се появи това явление въ финансовия животъ на България. Но, г. г. народни прѣдставители, когато вземаме това въ съ-

ображение, не трѣбва да забравяме да сравнимъ извѣстни явления въ нашия животъ отъ недавнашното минало. Азъ, напр., когато разсѣждавамъ по тоя въпросъ и когато слушамъ доводитъ на г. Панайодова сега, напоследѣкъ, не мога да се съглася съ него, че само тѣзи три причини сж били ония, които сж докарали изтикането, изгубването на дребната монета. Защо? Ще ви кажа.

Ако вие си припомняте, въ 1912 г. България имаше тѣзи почти размѣнни монети, дори, струва ми се, нѣколко милиона по-малко сребърни. Какви граници доби тя въ онѣй време за онзи моментъ, 1912 г.? Ако ги сравнимъ — отъ Чатаалджа, напр., до Шипъ и Солунъ — съ сегашнитъ, ще намѣримъ една много малка разлика, като прибавимъ и изгубената Добруджа. Ако вземемъ прѣдъ видъ народонаселението, сжщо малка разлика ще забѣлѣжимъ. И да има извѣстна разлика, тази разлика, ще кажа азъ, се попълня отъ сръбскитъ сребърни монети, макаръ и на по-доленъ курсъ. Ако вземемъ окръжитъ, може би, пакъ сжщо малка е разликата. Ето защо азъ казвамъ: не сж тѣзи единственитъ причини, които сж довели това положение у насъ за тази година, защото ние и въ 1912 г. имаме пакъ война, пакъ едно ненормално положение на страната и не се почувствува едно такова изгубване на монетата. Защо? Ето дѣ трѣбва сега да се спремъ и да си обяснимъ това явление.

Причината на това, г-да, е икономическия животъ на страната. Намалявате ли нейното богатство, застрашава ли се тя значително, вслѣдствие общия вихъръ, който вилнѣе днесъ въ Европа — тамъ трѣбва да потърсимъ причинитъ на туй положение. И когато потърсимъ тамъ причинитъ, ние ще видимъ, защо дѣйствително въ 1912 г., макаръ да имаме една такава територия и пакъ, може би, съ малка разлика, едно такова народонаселение, при по-малкъ оборотъ на сребърни монети, ние не почувствувахме едно такова изгубване на тия монети отъ обращението. Защо? Защото икономическата мощъ на страната, защото търговскиятъ блансъ на страната не почувствува такива грамадни загуби, защото народното и частното стопанства у насъ не пострадаха толкова, колкото страдатъ днесъ, не по вина на правителството или на тогояз-онотоязъ, ами по вина на общия този пожаръ, който цари днесъ въ Европа.

Ето защо когато търсимъ да си обяснимъ извѣстно явление, ние трѣбва да търсимъ неговитъ причини. А неговитъ причини, когато е въпросъ отъ икономически характеръ, ще ги намѣримъ въ цѣнността на държавното, на народното богатство. Имате ли вие богатство, имате ли вие народното и частно стопанство закрѣпени или пъкъ пострадали значително — имате монетата, нѣма да я загубите, защото нѣма страхъ у населението и нѣма кой да я крие. Имате ли опасностъ — макаръ че днесъ, въ тоя моментъ, ние можемъ да се гордѣемъ, че сме добри, че сме побѣдители, но все пакъ, понеже общиятъ пожаръ не се е прѣмахналъ, опасността не е отлетѣла — забѣлѣзва се изгубване на размѣнната, металната монета, въобще.

Минавамъ сега по-нататѣкъ, на другъ единъ въпросъ, и най-подиръ ще направя моето заключение по въпроса, който ни занимава. Отъ една страна тукъ се твърди, а отъ друга се възрожава, че законитъ въ финансовата наука, оповѣдъ който лопата монета измѣства добрата, не билъ една отъ причинитъ, дѣто се губила размѣнната монета, напр., въ дадения случай сребърната, която се замѣства отъ по-безцѣнната — отъ банкнотата. Г. г. народни прѣдставители! Когато говоримъ, когато изтъкваме тукъ доводи, не трѣбва да отиваме да противорѣчимъ на науката. Финансовата наука, всичкитъ икономисти и финансиста, и никой досега не е отреклъ този законъ. Истината е тази, че лопата монета измѣства добрата, по-малоцѣнната монета измѣства по-цѣнната. Въ дадения случай какво става у насъ? По-малоцѣнната обрѣщателна пара, банкнотата, измѣства по-цѣнната — среброто, и заради туй то се губи.

К. Панайодовъ: Ами че банкноти по единъ и по два лева нѣмаме!

М. Турлаковъ: Банкноти по единъ и по два лева нѣмаме, г. Панайодовъ, но колкото нарастването на банкнотитъ става все по-голъмо, толкова и цѣната на металната монета става все по-голъма. Г. Панайодовъ! За да Ви увѣря въ това, ще Ви спомня времето на Колберта и Людовика XIV, когато хитритъ англичани подведоха френскитъ финансиста да издаватъ много банкноти и когато банкнотитъ достигнаха до таквъ размѣръ, че Франция идѣше

да фалира, тогава въ Франция съзнаха грѣшката, въ която си изпаднали.

К. Панайодовъ: Лоу. Онова е друго, а това е друго.

М. Турлаковъ: Затуй недѣйте отрича нѣщо, което въ науката е безспорно.

По-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители, азъ се спирамъ на въпроса така: коя е сега причината въ днешно врѣме, при днешната война да се изгубва у насъ сребърната размѣнна монета? Златната монета, вие знаете, сега не можете да видите никъдѣ; тя стои въ държавната каса и въ каситѣ на банкеритѣ, може би, и не излиза за размѣна; но въ всѣки случай тя стои въ държавната каса като единъ монетенъ стокъ, като гаранция срѣщу банкнотитѣ, които сѣ издадени, много или малко. И колкото тѣ сѣ по-много, толкова безцѣнността имъ ще стане по-голяма срѣщу наполеона, срѣщу златната монета, която стои въ банковата каса. А когато въ банковата каса вие имате и сребърни монети, туй съотношение ще бѣде по-малко. Но когато вие махнете сребърната монета, макаръ и по-малкоцѣнна отъ златната, отъ банката и я пуснете въ обращение, при несигурността и неизвѣстността на бъдещето, при тая слабостъ и икономическо западане на държавното и частното стопанство въ страната, която става все по-голямо, вие ще имате въ резултатъ постепенното изгубване на тия монети. Така ще стане, ако извадите отъ банковата каса тѣзи монети отъ 5 л. и ги насѣчете на по-дребни. И правъ бѣше г. Панайодовъ, като се съгласи съ насъ, че съ това нѣма да спасимъ положението.

К. Панайодовъ: Защото сѣ малко.

М. Турлаковъ: Азъ ще прибавя още, че догодина, ако вие продължавате тъй работата, може да насѣчете още, и тѣ пакъ ще се изгубятъ. Защо, г-да? Затуй, защото държавното богатство не се увеличава, защото богатството се изхарчва, защото държавното и частно стопанства не произвеждатъ богатства. Западъ туй и да насѣчете още банкноти, вие не създавате богатства, които да бѣдатъ като равноцѣнностъ на паритѣ, които сте внесли. Заради туй както падна теорията на Колберта съ многото банкноти, тъй ще падне и онази теория, която вие поддържате, като казвате, че тази година имаме нужда отъ сребърни пари. Сега насѣчете повече, догодина, като се почувствува нужда, пакъ ще насѣчете и ще дойдете до онова положение, когато вие дори и да имате златенъ еталонъ, пакъ ще обезцѣните паритѣ. Но вие не можете да мислите, че докарвате богатство на страната като докарате пари, защото и обратната на тази теория за банкнотитѣ, която се възприе сетнѣ въ Франция — да събиратъ само пари въ страната и да не ги пускатъ навънъ — прѣтърпѣ крахъ. Вие знаете и теорията на физиократитѣ, която сѣщо пропадна, и най-послѣ се призна, че единствено върна е теорията за създаването на държавното богатство съ индустрия, съ производството, съ земята, съ всичко онова, което може да докара по-голямо богатство на страната. Ето защо, г. г. народни представители, като погледна тѣй на въпроса, азъ намирамъ, че законопроектътъ, който ни се внася, е само единъ палиативъ, и той нѣма да изцѣри злото. Тази година г. министрътъ на финанситѣ може да ни прѣобърне 5-левовитѣ монети на два, единъ или половинъ левъ. Ако, не дай, Боже, това положение продължи, нѣма да минатъ може би два-три-петъ мѣсеца и ние пакъ ще почувствуваме същата нужда. Защото тѣзи монети отъ единъ или два лева, които ще се получатъ отъ шотелевскитѣ, ще отидатъ пакъ тамъ, където сѣ отишли 1-левовитѣ, 2-левовитѣ и 50-стотинковитѣ монети, които имаме досега. Защото това, г-да, е въ психологията не само на българина, но и на всѣки човѣкъ, да запазва въ своята кесия или въ джоба си по-цѣнното, а да изхвърля по-безцѣнното. Бѣли пари за черни дни, казва народната поговорка. Това срдѣство, значи, е палиативно, и щомъ то е палиативно, споредъ моето схващане, този законопроектъ нѣма да изцѣри злото; той си е само една върменна мѣрка, и азъ нѣма да отида като г. Липчева да правя прѣдположения, че това се прави кой знае отъ какви съображения. Може би да се е помислило и отъ г. министъра на финанситѣ, че то е единъ цѣръ сега засега, но тоя цѣръ е такъвъ, че по-добъръ е да го погубимъ, да го оставимъ настрана и да прѣпочетемъ друго едно, макаръ пакъ палиативно срдѣство, което прѣпоръчва г. Данаиловъ — издаването 1 и 2-левовитѣ бан-

кноти. Ще кажете: „Защо?“ Ето моитѣ съображения. Колкото изваждате монети повече отъ държавната каса, като ги оставяте тамъ въ по-малко количество, за да ги пуснете въ обращение и да се изгубятъ въ джобовѣтъ на хората, толкова повече съотношението, разликата между банкнотата и метала: лева и златото, става по-голяма. Наистина, ще ми се възрази, че когато останатъ 5-левовитѣ монети въ банковата каса, а пакъ пуснете 1 и 2-левовитѣ книжни пари, вие пакъ ще направите да порастне малко съотношението. Но тогава нѣма да бѣде такава опасността, че съотношението ще стане толкова грамадно, колкото ще стане то, ако вие извадите сребърнитѣ монети отъ банковата каса и ги пуснете като 1 и 2-левови монети въ обращение, за да се изгубятъ, защото тогава съотношението ще стане още по-голямо и защото цѣрътъ на злото ще стане по-мъжечъ; да намалявате това съотношение, тая разлика ще бѣде по-мъжко.

По тия съображения, моето мнѣние е, че г. министрътъ на финанситѣ, ако иска да улесни размѣната сега, трѣбва да възприеме мнѣнието за издаване на 1 и 2-левовитѣ банкноти и за курса на сребърнитѣ левове, което се лансира тукъ, а пакъ да очаква спасение отъ злото само при издтането на народното богатство, при закрѣпването на частното и държавно стопанство; тамъ е цѣрътъ; то ще докара прѣмахването на тая криза, на тая липса на размѣнни монети и въобще на поскупването на живота. Но, за жалостъ, трѣбва да признаемъ, въ туй отношение нѣкакъ се направиха много грѣшки и азъ не виждамъ да се взематъ толкова много мѣрки, за да се прѣмахнатъ или изцѣрятъ тия грѣшки. А тѣзи грѣшки сѣ, както знаете, съсипването на частния работенъ добитѣкъ — добръ, че е тукъ и г. военниятъ министръ, за да чуе — и задържането подъ знамената на голѣма частъ отъ хората, които, както схванахъ, безцѣлно се държатъ на нѣкои мѣста. По-добъръ ще бѣде, ако тия хора се пратятъ въ държавнитѣ и частни стопанства да работятъ, защото сега е моментъ да работимъ. Каквито и да бѣдатъ причинитѣ — отклонявамъ се за минута отъ въпроса — колкото и да сме се прѣпирали и обвинявали тукъ, въ Камарата, отъ тая трибуна, ние сме трѣгнали изъ единъ път, друго спасение нѣма, освѣнъ да гледаме да трупаме богатства и да продължимъ дълото до край. Тамъ е спасението за България, тамъ се намира и цѣрътъ за тая болѣз, която г. министрътъ на финанситѣ констатира съ този законопроектъ. Ние трѣбва да обръщаме вниманието на това и тукъ, и вънъ отъ оградата на Народното събрание, и въ редовѣтъ на войската; другото е празна работа.

Ето защо азъ мисля, че трѣбва да се обърне внимание, както споменахъ, сега-засега да се възприематъ тѣзи нѣща. Добъръ ще стори г. министрътъ на финанситѣ, ако оттегли този законопроектъ. Това не е срамътъ, това не е грѣхътъ, щомъ се изтъкватъ достатъчно основания. Вървамъ, че и той ще се убѣди въ недалечно врѣме въ това. По-добъръ ще бѣде да го оттегли още отсега и да възприеме нашето мнѣние за 1-левовата и 2-левовата банкнота, както и това за сребската монета. Необходимо е всички: и народно прѣдставителство, и военни или граждани да обрънемъ внимание на народното богатство, на частното и народното стопанство, да гледаме да ги закрѣпимъ, да не ги забатачимъ повече, отколкото страдаха досега. Тамъ е единственото спасение и единствениятъ лѣкъ. Тѣзи нѣколко думи имахъ да кажа по законопроекта.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министрътъ на финанситѣ.

Министръ Д. Тончевъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ разискванията по принципъ по законопроекта и отъ днешнитѣ разисквания става безспорно, че се ползватъ два въпроса, които чакатъ отговора си. Първиятъ въпросъ е: има ли нужда отъ размѣнни монети или нѣма? Вториятъ въпросъ е: ако има нужда отъ размѣнни монети, какъ да се удовлетвори тази нужда — дали по онзи начинъ, който ние предлагаме, или по нѣкои други начини, които тукъ се прѣдложиха. Тѣзи сѣ двата въпроса, на които, като дадемъ отговоръ, ще можемъ много лесно да се съгласимъ.

Азъ съ радостъ констатирамъ, че нѣма абсолютно нито единъ народенъ прѣдставител, който да не съзнава нуждата отъ размѣнни монети. Тукъ всички, отъ всички партии, сме съгласни.

Разногласие има само по втория въпросъ. То е върху начина, какъ да се удовлетвори тая нужда отъ размѣнни монети. По този въпросъ се появиха двѣ мнѣния. Едното

миѣние, което първоначално излизе отъ Министерството на финанситѣ, е, че въ България размѣнната, дребната, монета прѣдпочитателно е да бѣде металическа. Второто миѣние е, че размѣнната монета въ България може и да не бѣде металическа, тя може да бѣде и банкотна. Това послѣдно миѣние се изрази отъ г. Данаилова и покрай неговия авторитетъ се прибавиха нѣколко души, както бѣше г. Кюрчевъ, г. Гендовичъ и сега г. Турлаковъ. Трѣбва да признаемъ, г. г. народни прѣдставители, че не само въ теорията, но и на практика съществуватъ тия два начина за удовлетворение нуждата отъ размѣнни монети. Има страни, въ които размѣнната монета е изключително или прѣдпочитателно металическа; има други страни, въ които размѣнната монета, даже до най-дребнитѣ разпрѣдѣления, е банкотната, книгата. Кое срдѣство да прѣдпочетемъ ние? Прѣди да отговоря на този въпросъ, нѣма освѣнъ да констатирамъ единъ всеобщъ фактъ, който надали ще се отрече отъ нѣкого — че голѣмото или малкото количество на банкнотитѣ много зависи отъ довѣрието, което публиката има въ държавната платежна способностъ т. е., въ гаранцията на държавата. Защото книгитѣ, банкнотитѣ, които циркулиратъ въ една страна, нѣматъ никога на срдѣца си толкова злато, колкото тѣ прѣдставляватъ. Въ единъ държави има само $\frac{1}{3}$ злато като гаранция, въ други има половина, а остатѣтъ отъ банкнотитѣ, който е безъ гаранция, се крѣпи, се задържа изключително на довѣрието на народа къмъ платежната способностъ на държавата. Какво ще бѣде у насъ? Каква е психологията на българина? Нали вие всички, които говорихте тукъ, случайно но другитѣ въпроси, се оплаквахте отъ наводнението на нашия пазаръ отъ книжнитѣ пари и изказахте страхове, че този пазаръ захваналъ вече да се прѣсича. Какво щѣха да кажатъ сжщитѣ тия г. г. оратори, които викаха толкова противъ издаването и фабрикуването на банкноти, ако ние въ България бѣхме започнали да издаваме каймета отъ по 2 л., 1 л. и 50 ст. а може би и на по-малка стойностъ. Азъ си въобразявамъ всичкитѣ тия страхове, които биха се изказали тукъ по този поводъ; другадъ, може би, този страхъ да не бѣде тѣй голѣмъ. Моето скромно миѣние въ този случай е, че въ психологията на българина е, както при едритѣ монети, тѣй при дребнитѣ размѣнни монети да прѣдпочита металическата, а не банкнотната. Затова именно, г. г. народни прѣдставители, като имахъ прѣдъ видъ това психологическо настроение на нашия народъ, като имахъ прѣдъ видъ и това, което казваше г. Ляпчевъ, че металътъ все прѣдставлява една вѣтрѣшна стойностъ, азъ прѣдпочетохъ да се спра върху метала като размѣнна монета, а не на онова срдѣство, което предлагатъ г. Данаиловъ. Разбира се, че прѣнасяненитѣ 10.000.000 размѣнни монети не ще бждатъ достатѣчни. Послѣдъ може би ще прибѣгнемъ и до банкнотната размѣнна монета.

Н. Комановъ: Затова пъкъ металическата монета ще липсва, както е липсвала досега.

С. Дойчиновъ: Вмѣсто въ държавното съкровище, ще бѣде у българския народъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Изваждането на нѣколко милиона лева сребро отъ депозита на Българската народна банка ще има даже благотворно дѣйствиe въ нѣкои отношения: ще трѣбва да се изтеглятъ отъ обращение съответното число банкноти.

Г. Данаиловъ: Този е въпросътъ: дали ще се намали или увеличи числото на банкнотитѣ? И не е въ Вашата властъ да направите това.

А. Ляпчевъ: Ако се узакони, щото Народната банка да не издава повече банкноти, тогава азъ съмъ съгласенъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Въ всѣки случай, това е едно случайно срдѣство за Народната банка да намали числото на своитѣ банкноти. Нѣкои народни представители настояватъ да се пуснатъ въ обращение и най-дребни размѣнни банкноти. Има страни, въ които срдѣщаме и това финансово явление. Като курioзъ мога да прѣдставя и покажа на народното прѣдставителство сега, че има държави, които издадоха банкноти за единъ сантимъ, за една копейка. Азъ вѣрвамъ, обаче, че, ако бихме направили единъ плембисцитъ въ България, съгласни ли сж, държавата да издаде или да прибѣгне до такава дребна фабри-

кация на банкноти, всички щѣхте да ми се смѣете; ще кажете, че това не може да бѣде, това за българина е неприемливо. При все това, обаче, има държави, които дотамъ отиватъ. Но това не е по нравитѣ и по обичаитѣ на българина, това не е по неговата психология. Въ Русия, напимѣръ, има банкноти отъ една копейка: (Чете) „1 копейка имѣтъ хождение наравнѣ съ мѣдною монетою“; „2 копейки имѣтъ хождение наравнѣ съ мѣдною монетою“; „3 копейки имѣтъ хождение наравнѣ съ мѣдною монетою“; „5 копейки имѣтъ хождение наравнѣ съ мѣдною монетою“.

И на пощенскитѣ марки има: „15 копѣйки имѣютъ хождение наравнѣ съ сребрянною монетою“; „20 копѣйки имѣютъ хождение наравнѣ съ сребрянною монетою“; „50 копѣйки имѣютъ хождение наравнѣ съ сребрянною монетою“. Азъ не мога да прѣпорѣчвамъ и приема това срдѣство — издаване банкноти отъ една стотинка. Азъ отивамъ още по-далече, че за България не би било добръ банкнотата да отива по-долу отъ 50 ст., 1 л. и 2 лева. Ето защо, като мисля, че българинътъ не обича такива работи — той има лоши спомени още отъ турско време за тия дребни каймета — бихъ помозилъ, както г. Данаилова, тѣй сжщо и всички онѣзи г. г. народни прѣдставители, които се присѣдиниха къмъ неговия авторитетъ, да се откажатъ отъ идеята, че би било прѣдпочитателно у насъ, въ България, да имаме за размѣната дребни пари, банкноти отъ 2 л., 1 л. и 50 ст. Българинътъ, който е солиденъ, който е здравъ, той си прѣдпочита метала, заради това на него да се спрѣмъ и върху този въпросъ да разискваме. Когато не ще имаме сребро за прѣнасячане и когато стане нужда, ще изпитаме и второто срдѣство.

Ако вие мислите, че у насъ размѣнната дребна монета трѣбва да бѣде прѣдпочитателно металътъ, какъ да постѣпимъ? Дали тѣй, както азъ прѣдложихъ, да извадимъ отъ Българската народна банка 2 милиона петолевки и да ги прѣобърнемъ въ по-дребни, или да постѣпимъ тѣй, както прѣпорѣчаше най-напрѣдъ г. Данаиловъ при първото четене на законопроекта: вмѣсто да прѣтопяваме българскитѣ монети, да съберемъ сръбскитѣ и тѣхъ да прѣтопимъ, или пъкъ да прибѣгнемъ къмъ измѣненото сега миѣние на г. Сакаровъ, че липсата отъ размѣнна монета би могла да се запълни съ сръбския динаръ, стига само да му дадемъ една по-голѣма стойностъ, или като го приравнимъ съ стойността на нашия левъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Туй е само едно отъ срдѣствата.

Министъръ Д. Тончевъ: Да, едно отъ срдѣствата. Значи и г. Сакаровъ е на моето миѣние, обаче той казва, че може да се допълни.

Слѣдъ като се изчисти по този начинъ въпросътъ, виджате пакъ, че болшинството отъ ораторитѣ, които говориха, сж да се приеме законопроектътъ тѣй, както е, да се извадятъ отъ банката безъ никакъвъ страхъ 2 милиона петолевки, да се насѣчатъ и плусъ още да се привлѣче сръбскиятъ динаръ чрезъ повишение неговата стойностъ. Г. г. народни прѣдставители! Понеже г. Данаиловъ направилъ днесъ едно ново прѣдложение, азъ считамъ, че той сѣ е отказалъ отъ първата си идея, но веднага-же той прибѣгва къмъ нея, ако пропадне сегашното му прѣдложение. Какъвъ е този страхъ, който е само у г. Данаилова? Защо той толкова се страхува да извадимъ 2 милиона петолевки и да ги прѣтопимъ? Защото, казва той, дребнитѣ монети, въ които ще ги прѣобърнете, ще изчезнатъ, ще останатъ въ джобоветѣ на публиката, и банката ще се лиши отъ 10 милиона лева депозитъ сребро, скжпоцѣненъ металъ. Г. г. народни прѣдставители! Даже и да е тѣй, както казва г. Данаиловъ, че банката вѣрменно ще се лиши отъ тия 10 милиона лева сребро, ...

• **Г. Данаиловъ:** Завинаги.

Министъръ Д. Тончевъ: ... загубата не е толкова голѣма, защото никогато Българската народна банка не е имало толкова златна наличностъ, а тѣй сжщо и сребърна, колкото днесъ. И ако Българската народна банка би почувствувала нужда отъ златна и сребърна наличностъ, нейната бѣда, нейното нещастие нѣма да се състои въ това, че тя е изтегляла отъ депозита си 10 милиона лева сребро — никакъ не. Но азъ стоя на първата идея, която изказахъ по-рано, когато възрадвахъ на г. Данаилова, че това е само една фикция. Монетитѣ било 5 л., 2 л. и 1 л. съдържатъ извѣстна тежестъ сребро, и тази именно тежестъ чисто сребро служи за гаранция на банкнотитѣ, които издаваме.

Разликата е само тази, че въ петолевкият има повече сребро — 900‰, а въ по-дребните има 835‰. Нашата Народна банка издава банкноти сръбчу гаранцията не само на петолевкият, но и на 2 л., 1 л. и 50 ст., които се намират въ нейния стокъ. Ето защо, г. г. народни представители, азъ мисля, че страхътъ на г. Данайлова въ това отношение е неоснователенъ.

Напълно признавамъ основателността на забѣлжката на г. Панайодовъ, че и тѣзи 10 милиона лева размѣнни монети не сж достатъчни, че имаме нужда отъ повече, но азъ мисля тѣй сжщо да си спомогнемъ и съ онова сръдство, което се прѣпоръчва отъ г. Сакарова, защото и тѣй дадохме ние на динара по-голъма цѣна — 65 ст. — отъ онази цѣна, която дадоха напигътъ съюзници германцитъ и австрийцитъ. И нашиятъ мотивъ асж бѣше, че, като дадемъ на динара по-висока цѣна — 15 ст. повече — отколкото даватъ австрийцитъ и германцитъ, това е едно отъ сръдствата да го привлѣчемъ. Ако видимъ, че тази цѣна на сръбския динаръ не е достатъчна, възможно е да я увеличимъ, да отидемъ по-нататъкъ. Дали ще дойдемъ точно до онзи размѣръ, който прѣпоръчва г. Сакаровъ, сега още въ тази минута не мога да кажа, защото, за голѣмо съжаление, изучаванията по този въпросъ не сж привършени.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Само да не се привършатъ, когато се привършатъ паритѣ. Имайте прѣдъ видъ, че ще ги взематъ търговцитѣ.

Министъръ Д. Тончевъ: Благодаря за апострофирането, защото, може би, щѣхъ да пропусна да отговоря на това, което се лансира тукъ, че ходили сарафи въ новитѣ земи и спекулирали съ сръбскитѣ пари. Твърдението и увѣрението на г. министра на вътрѣшнитѣ работи е вѣрно и отговаря на дѣйствителността. Отъ тукъ нито единъ сарафъ, нито единъ банкеръ не е отишълъ да купува и спекулира.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тѣ въ открититѣ листове не пишатъ: „банкеръ“, „сарафъ“, тѣ отиватъ съ разни мисии, народни.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Абсолютно е забранено отиването на гражданци отъ стара България въ новитѣ земи. Вие, г. Сакаровъ, сами знаете, че никой не може да получи такова разрѣшение. Защо клеветите?

Д-ръ Н. Сакаровъ: По служебни работи отиватъ.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Такова нѣщо нѣма и не може да има.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ моля г. министра на финанситѣ да каже има ли у него рапортъ отъ командующитѣ армитѣ, че отиватъ такива хора въ новитѣ земи?

А. Радоловъ: Тайната полиция събира бакъръ въ Нишъ, камолѣ паритѣ да не събиратъ.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Тукъ се говори за пари.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля ви се.

Министъръ Д. Тончевъ: Поѣписката, за която говори г. Сакаровъ, съществува, тя е въ Министерството на финанситѣ и г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи я знае; той ми я допълва; даже той ми изпраща всички депешѣ, които идватъ отъ неговитѣ окръжни управители и околийски началници, които тѣй сжщо констатира, че има спекуланти, които събиратъ сръбскитѣ пари. Въпросътъ не е тамъ, въпросътъ е дали отиватъ отъ тукъ, както твърдите, или сж мѣстни хора, . . .

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тѣ сж ортаци.

Министъръ Д. Тончевъ: . . . които, като се намиратъ на мѣстото, искатъ да използватъ положението, а администрацията и военнитѣ ги прѣслѣдватъ, като извѣстятъ на нашето министерство, че такива и такива спекуланти ставатъ. Тѣй щото съществуването на тази прѣписка, както отъ финансовитѣ власти, тѣй сжщо и отъ военнитѣ и административни, доказва, че всички тия власти съвмѣстно сж разтревожени отъ тази спекуляция и експлоатация на населението, прѣслѣдватъ спекулантитѣ и искатъ отъ тритѣ министерства, отъ тритѣ власти да ги прѣслѣдватъ. Това е достатъчно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Фактътъ, че тамъ има спекула, е вѣренъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Какво повече можеше да се иска отъ властта? Органитѣ ѝ, които сж тамъ, донасятъ въ съответнитѣ министерства тукъ, че се вършатъ такива и такива спекулации и искатъ да се взематъ мѣрки.

Азъ мисля, че самото това обстоятелство е едно вътрешно доказателство за всичкото бѣние и за всичката заинтересованостъ на административнитѣ и военни власти да се прѣкрятъ тия спекулации, и ние взехме всички мѣрки, които сж потребни за прѣкръщението имъ, и вървамъ, че сега нѣма вече оплаквания.

Г. Ляпчевъ, който не се произнесе точно, дали ще бѣде за или противъ законопроекта, каза въ заключение, че, ако има нѣкой да спечели отъ всичката тази работа, то ще бѣде само фабрикантътъ, т. е., онзи, който ще насѣче, прѣтопи петолевкиятъ. Той направи смѣтка, че отъ 10 милиона лева петолевки, като ги прѣобърнемъ въ 2 л., 1 л. и 50 ст., ще има една разлика отъ 756 хиляди лева. И прибѣрза да прибави: по всѣка вѣроятностъ тази разлика ще я вземе фабрикантътъ и нѣма да има никаква полза. Г. г. народни прѣдставители! За да каже подобно нѣщо, г. Ляпчевъ трѣбва да не е прочелъ чл. 3 отъ законопроекта, въ който е казано изрично, че на министра на финанситѣ се разрѣшава единъ кредитъ отъ 200.000 л. за прѣнасянето на тия монети.

А. Ляпчевъ: Ама ние знаемъ и допълнителни кредити.

Министъръ Д. Тончевъ: Моля Ви се, г. Ляпчевъ, това бѣше отъ Ваша страна една инсинуация, . . .

А. Ляпчевъ: А-а-а!

Министъръ Д. Тончевъ: . . . като казвате, че фабрикантътъ ще вземе 756 хиляди лева за прѣнасянето, когато тукъ има текстъ, че ще му се платятъ 200.000 л.

А. Ляпчевъ: Азъ знамъ, г. министре, че всички Ваши кредити сж прѣвишавани съ допълнителни кредити. Пазете се да не искате допълнителенъ кредитъ. Вземете си думата „инсинуация“ назадъ.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

Министъръ Д. Тончевъ: Вие знаете много добръ, че нѣма да се платятъ 756 хиляди лева за насичането.

А. Ляпчевъ: Азъ питамъ колко ще отидатъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Не повече отъ 200.000 л.; може би прѣнасянето ще костува и по-малко отъ 200.000 л.

А. Ляпчевъ: И 200.000 л. да отидатъ, и то е загуба.

Министъръ Д. Тончевъ: За да бѣдемъ начисто по този въпросъ, Българската народна банка слѣдъ първото четене на законопроекта ми събщи, че има извадени отъ циркуляция около 500.000 л. продупчени монети отъ по 2 л., 1 л. и 50 ст.; трѣбва да прѣнасяемъ и тѣхъ.

А. Ляпчевъ: Видѣхте ли, че ще се увеличатъ разноскитѣ!

Министъръ Д. Тончевъ: Тѣй сжщо, като прибавимъ още 15.000 л., разноскитѣ ще станатъ 215.000 л. Но това увеличение е за всѣки случай — вървамъ, че прѣнасянето на всичкитѣ монети нѣма да надмине 200.000 л.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. министре! Алинея втора на чл. 1 трѣбва да бѣде измѣнена, за да бѣде по-изрична, именно отъ разликата да се напечататъ повече монети.

Министъръ Д. Тончевъ: Съ новитѣ монети разлика ще имаме горѣ-долу около 1 милионъ лева.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Да, съ новитѣ монети.

Министъръ Д. Тончевъ: Не ще съмнѣние. Отъ първитѣ 10 милиона ще имаме 10.500.000 л. и прибавени новитѣ 500 хиляди лева, ще имаме около 1 милионъ лева разлика.

Тия сж, г. г. народни прѣдставители, монитѣ съображения и възражения, които имахъ да кажа по двѣтѣ предложени.

Но почитенитъ г. г. народни прѣдставители се възползуваха отъ случая, за да изкажатъ и нѣкои мисли върху голѣмото фабрикуване или, тъй да се каже, голѣмото нахлуване въ нашата страна на банкнотитъ, които ние издаваме. Дали количеството на банкнотитъ е точно 420 хил. л., както каза г. Ляпчевъ, не знамъ, но нека приемемъ тази цифра. Заради насъ, г. г. народни прѣдставители, въ дадената минута нѣма да бѣде толкова важно дали банкнотитъ сѣ два пѣти повече, отколкото сѣ били прѣди мобилизацията. Това е много обяснимо явление; даже ние трѣбва да се чудимъ, че въ тази минута, слѣдъ 6 мѣсеца война, у насъ числото на банкнотитъ не е по-голъмо, а се е само удвоило. Важното заради насъ, г. г. народни прѣдставители, е банката да бѣде въ рамкитъ на закона, т. е., да не издава повече банкноти, отколкото ѝ позволява законътъ. Нека дойде да каже било г. Ляпчевъ или другъ нѣкой отъ г. г. ораторитъ, въ тази минута или въ друга нѣкоя минута, Българската народна банка излѣзла ли е отъ рамкитъ на закона или не?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Срѣщу портфейла и златото не е излѣзла.

Министъръ Д. Тончевъ: Законътъ позволява на банката да издава златни банкноти въ тройно количество. Коя е гаранцията споредъ закона? Гаранцията е златото, което се намира като депозитъ въ Българската народна банка. Но казватъ, че чистото злато е само 60 милиона лева въ депозитъ. Но законътъ за Българската народна банка отъ 1912 г. казва: (Чете) „Считатъ се за златна наличностъ и вземанията на банката срѣщу странство, облѣчени въ срочно камбио или чуждестранни краткосрочни съкровищни титри“. Следователно, ако Българската народна банка има да взема отъ странство, това нейно вземане се счита като злато, то е приравнено отъ закона къмъ златото. И всички сега знаете и признавате, че Българската народна банка днесъ има най-голъмо изобилие отъ вземания въ странство, защото само държавното съкровище ѝ даде около 200 милиона лева и повече отъ своитъ въ странство вземания, и защото ние въ тази минута веднага можемъ да ѝ прѣхвърлимъ още 100 милиона лева. То е едно вземане на Българската народна банка, което се намира въ странство и което по закона е приравнено къмъ нейната златна наличностъ. При тази златна металическа наличностъ плюсъ още златната металическа наличностъ въ вземанията срещу странство, Българската народна банка днесъ не само не е излѣзла отъ рамкитъ на закона, но даже има още единъ голѣмъ маржъ.

А. Ляпчевъ: Г. министре! Ако искате да бѣдете формаленъ по закона, банката не отговаря, защото въ закона е казано „портфейлъ“.

Министъръ Д. Тончевъ: Не е казано „портфейлъ“, моля Ви се. (Чете) „Считатъ се за златна наличностъ и вземанията на банката срѣщу странство“ — вземания не само въ смисълъ на портфейлъ — „облѣчени въ срочно камбио или чуждестранни краткосрочни съкровищни титри“. Както знае г. Ляпчевъ, банката купува 3-мѣсечни рати и срѣщу тѣхъ издава банкноти. Но, г. г. народни прѣдставители, изобилието на банкнотитъ е едно явление, което винаги навѣстѣждъ е обрѣщало вниманието не само на финансовитъ министри, но и на публиката. Затова недѣйте мисли, че ние въ финансовото управление и въ Българската народна банка не мислимъ, че увеличението числото на банкнотитъ нѣма да произведе извѣстно впечатление, недѣйте мисли, че ние не слѣдимъ момента на прѣсищането на нашето парично тържище отъ българскитъ банкноти. Идеята, която изказа г. Ляпчевъ, да се изтеглятъ отъ обрѣщение банкнотитъ, като се сключи вжтрѣшенъ заемъ съ по-голъма лихва, напр., 6%, за да дадемъ възможностъ на държателитъ на банкноти, които не могатъ да се ползватъ отъ лихва въ банкитъ, да си купятъ отъ тия облигации на българския вжтрѣшенъ заемъ, това е една идея, която занимава министерството отъ нѣколко мѣсеца. Прѣди 15 дена сме запитали Българската народна банка, дали не счита, че е настѣпилъ моментътъ на прѣсищането, за да издадемъ и ние вжтрѣшенъ заемъ чрезъ облигации съ по-голъма лихва, та държателитъ на българскитъ банкноти да могатъ да си купятъ отъ тия облигации и по този начинъ да се намали тѣхното число. Прочее, идеята, която изказа г. Ляпчевъ, е една идея, съ която Министерството на финанситъ не само се е занимало, ами иска и нейното прилагане, и събира свѣдѣния за това отъ самата Народна банка. Азъ

вѣрвамъ, че г. Ляпчевъ най-добъръ може да направи тази справка, защото управителътъ и всички администратори на Българската народна банка сѣ негови добри познати.

По-нататкъ, г. г. народни прѣдставители, би било излишно, споредъ мене, да се простирамъ, защото бихъ утегчилъ само вашето внимание. Нѣма да се спирамъ върху другитъ идеи на г. Ляпчева, защото въ нѣкои той може би да е правъ, а въ нѣкои даже екстравагантенъ, и той самъ трѣбваше да се поправа.

Следъ всичко това, което се каза, моя народното прѣдставителство да счете, че за насъ, българитъ, е прѣдпочтително да имаме като размѣнна дребна монета металъ, а не банкноти, къмъ дребнитъ банкноти ще приобѣгнемъ тоже; но тѣ ще служатъ само врѣменно.

Г. Данаиловъ: Ама никой това не е оспорилъ, г. министре.

Министъръ Д. Тончевъ: Сега нѣма абсолютно никакъвъ страхъ, нѣма никаква бѣда за държавата, ако изтеглимъ отъ Българската народна банка днесъ 10 милиона лева петолевки и ги прѣобразимъ въ по-малки монети, защото споредъ закона за банката, гаранцията не е въ голѣмината на монетата, а въ качеството. Стига да е сребро, безразлично е въ какъвъ диаметъръ ще бѣде — щомъ се намира въ касата на Българската народна банка, то служи като законенъ депозитъ. (Ржкопльскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ)

Прѣдседателътъ: Ще се гласува. Има прѣдложение, направено отъ г. Данаилова, вмѣсто чл. 1 отъ законопроекта, да се постави другъ чл. 1 съ слѣдующето съдържание: (Чете) „Прѣдоставя се на министра на финанситъ за улеснение на паричното обрѣщение въ страната да издаде банкноти по 1 и по 2 л., които да гусне въ обрѣщение, споредъ нуждитъ на паричното обрѣщение“. Които приематъ туй прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство). Не се приема.

Ще се гласува членътъ. Които приематъ чл. 1 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Щ. Атанасовъ: (Чете)

„Чл. 2. Съставътъ и формата на тѣзи монети да бѣдатъ сжщитъ, каквито сѣ послѣднитъ насѣчени монети отъ сжщия видъ и дѣление, насѣчени прѣзъ 1913 г.“

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 2 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Щ. Атанасовъ: (Чете)

„Чл. 3. Разрѣшава се на министра на финанситъ кредитъ въ размѣръ на 215,000 л. за извършване на прѣтопването и насичането на монетитъ и други разноси по този законъ, като се вземе тази сума отъ печалбата, която ще се добие отъ новонасѣченитъ монети по алинея втора на чл. 1 отъ сжщия законъ“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 3, тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Пристъпваме къмъ слѣдующия пунктъ отъ дневния редъ: второ четене на законопроекта за паричното доволствие на въздухоплавателитъ: авиатори, балонисти и наблюдатели отъ армията.

Моля, г. докладчикътъ да го докладва.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„ДОКЛАДЪ“

отъ комисията по Министерството на войната по законопроекта за паричното доволствие на въздухоплавателитъ: авиатори, балонисти и наблюдатели отъ армията.

Г. г. народни прѣдставители! Комисията по Министерството на войната въ засѣданията си отъ 6 и 11 февруарий т. г. разгледа законопроекта за паричното доволствие на въздухоплавателитъ: авиатори, балонисти и наблюдатели отъ армията, приетъ отъ Народното събрание прѣзъ текущата му сесия на първо четене, и слѣдъ щателно проучване и всестранно обсъждане направи въ него нѣкои измѣнения и допълнения, прие го въ приложената тукъ

форма и ходатайствува прѣдъ Народното събрание да бѣде приетъ и отъ послѣдното, съ направенитѣ отъ комисията измѣнения и допълнения.

„ЗАКОНЪ за военнитѣ въздухоплаватели“.

Прѣдседателъ: Които приематъ заглавието, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

Чл. 1. Офицеритѣ, чиновницитѣ и должитѣ чиновне по-стѣпватъ и служатъ като авиатори, балонисти и наблюдатели съгласно настоящия законъ и специалния правилникъ и щатъ, изработенъ отъ Министерството на войната.

Прѣдседателъ: Има думата г. Григоръ Василевъ.

Г. Василевъ: Г-да! Законопроектътъ, както е измѣненъ отъ комисията, вѣрвамъ, ще бѣде гласуванъ отъ цѣлата Камара, защото направенитѣ измѣнения — азъ нѣма да вземамъ думата по-нататъкъ и затуй ще говоря малко общо — сѣмъ напълно цѣлесъобразни и изработени при почти пълно съгласие въ комисията. Тѣй щото, това, което искамъ да кажа при второто четене, то е по-скоро да обърна вниманието на г. военния министъръ, какво искаме отъ него слѣдъ влизането въ сила на този законопроектъ да направи, за да може въздухоплавателното дѣло да застане на необходимата висота за нуждитѣ на армията.

Цѣлата тая служба е изобщо нова. Въ миналата война ние можемъ да констатираме съ извѣстна гордостъ, че нашето въздухоплавателно дѣло надминаваше онова на нашитѣ противници. Както турската, така и сръбската и гръцката авиация въ втората война не можа се противопостави, нито похвали въ толкова успѣхи и съ толкова дѣятелностъ, колкото нашата. Това е вѣрно; но ако съпоставимъ нашитѣ тогавашни въздухоплавателни дѣйствия съ ония, които виждаме сега въ общоевропейската война, нашитѣ дѣйствия оставатъ толкова скромни, щото едва ли може да се говори за тѣхъ; тѣ отидоха на забвение въ историята. Какво сега ние можемъ да направимъ, какво е необходимо да направимъ, за да може дѣйствително това дѣло да бѣде въ дѣйствителна услуга на армията? То се развива всѣки день, то се разчленява, и въздухоплавателната служба като е раздѣлена главно на двѣ половини — служба съ целеплини и служба съ аероплани — по-нататъкъ службата съ аеропланитѣ е извънредно разчленена, главно на разузнавателна и боева. Нашата армия, която въ друго отношение може да се мѣри съ нѣкои отъ най-добритѣ европейски армии, съ малки недостатѣци тукъ и тамъ, които лежатъ въ нашия характеръ и въ младостта на държавата ни, въ това отношение тя е сравнително слабо организирана. Слаба е тя, прѣди всичко, защото службата досега бѣше поставена на съвършено случайни начала — липсваше този законъ. Азъ помня, г-да, какъ въ миналата война аероплани и въздухоплавателни отдѣления се командуваха отъ инженери, иначе много добри може би офицери, но които отъ специалната служба на въздухоплаването нищо не знаеха. Нѣмахме специалисти — оставте голѣмитѣ служби — нѣмахме достатъчно лѣтчици, нѣмахме достатъчно пилоти, нѣмахме почти никакви механици. Затова още въ началото на войната, въ България придойдоха маса чужденародни елементи, въздухоплаватели всевъзможни, които веднага се настанаха и набързо-набързо поеха отчасти тази служба, която бѣше необходима за нашата армия. Една частъ отъ тѣхъ — можемъ да имъ благодаримъ — принесоха добра услуга, но друга частъ отъ тѣхъ, доста голѣма, като сключиха контракти, за да получатъ голѣми суми, като се опитаха да направятъ тукъ-тамъ двѣ-три лѣтения на 200—300 метра надъ земята, получиха сумитѣ и си заминаха. Помня единъ случай, твърдѣ печаленъ и осѣдителенъ, когато единъ руски авантюристъ, наричаемъ Покровски, се командуваше за голѣмъ авиаторъ, постѣпни въ нашето отдѣление, сполучи да вземе единъ апаратъ и единъ день се издигна надъ земята и благополучно влѣзна въ Одринъ, дѣто турцитѣ го плѣниха. Никой не бѣше провѣрилъ този господинъ какви документи има, какво усърдие бѣше показвалъ, какви сѣ неговитѣ морални качества. Това е само единъ случай, а имаше и мнозина други, които, ако не отидоха въ турския лагеръ, никаква услуга не допринесоха, а просто понизиха морала на цѣлата служба. Една

отъ голѣмитѣ причини, щото нашата служба да бѣде така злѣ организирана, бѣше и тая, която ние днесъ отстраняваме не напълно, но въ добри размѣри. Това е материалната страна на въпроса, това бѣше лошото възнаграждение досега на авиаторитѣ. Никѣдъ другѣдъ нѣма това положение, което съществува въ България. Авиаторитѣ бѣха поставени на равни начала съ другитѣ офицери. Тукъ рискътъ е голѣмъ, службата е особено специализирана, особено опасна, деликатна и затуй естествено бѣше, колкото можемъ по-рано, да направимъ подобрѣния, за да се поставятъ тѣзи хора въ друга обстановка, отколкото бѣше поставено останалото офицерство. Колкото и да е важенъ принципътъ, че въ офицерския корпусъ трѣбва да има единство, справедливостъ и равенство, въ този случай се налага една отстъпка. Така е въ всѣкитѣ други армии, така ще трѣбва да направимъ и ние въ България.

Слѣдъ като свършвамъ съ този въпросъ съ едно драговожно пожелание, че, следъ като се отстранятъ досегашнитѣ спънки, ще дѣйствуваме по-нататъкъ така, щото авиацията у насъ да се развие, да достигне необходимата за насъ и за армията висота, минавамъ на другъ единъ въпросъ, за който вече ще моля г. министра на войната да вземе една добра бѣлѣжка. Необходимо е, щото нашитѣ авиатори да бѣдатъ вече по-добъръ подготвени, отколкото сѣмъ сега. Г-да! Не може да става споръ за тѣхната храбростъ, не може да става споръ за тѣхния куражъ, за тѣхната дързостъ. Тѣ правятъ нѣща, които, може би, авиаторитѣ въ други нѣкои армии нѣма да направятъ. Тѣхната дързостъ понѣкога стига до лекомислие. Една амбиция тѣ иматъ, едно добро сърдце, едно желание да услужатъ на армията и затуй правѣха работи, които иначе, отъ гледна точка на едно разумно служене съ целеплини и аероплани е осѣдително. Тѣ се качватъ на всѣки апаратъ, поематъ всѣка дѣлжностъ, която имъ се възлага, и работата вървѣше. Но има нѣколко нещастни случаи — не сѣмъ много жертвитѣ — а въ много отъ тѣзи случаи може да се констатира недостатѣчностъ въ подготовката на авиаторитѣ, лекомислие, дързостъ, изобщо лоша техническа организация на службата. Когато голѣмитѣ началници, които не разбиратъ отъ тази служба — а тѣ ръководятъ командата — даватъ на авиаторитѣ невъзможни задачи, когато апаратитѣ сѣмъ разчлени и недостатѣчно провѣрени, ставатъ много нещастия, жертвуватъ се много добри синове на България, безъ да се получи ползата, за която тѣ сѣмъ повикани и която иначе могатъ да дадатъ. Техническата подготовка, прочее, е злѣ организирана. Трѣбва тази служба свършено да се отдѣли, трѣбва тамъ да има добри специалисти. По всѣки вѣроятностъ, като нѣма да намѣримъ наши хора, ще прибѣгнемъ до чужденци, но чужденци инструктори и ръководители. Ето и въ този моментъ ние сме принудени да апелираме не за инструкторство, не за ръководителство, а просто да носятъ службата германски авиатори. Ние трѣбва да благодаримъ за тази имъ услуга, тя ни се дава драговожно и е много цѣнна. Ние трѣбва да констатираме съ голѣма радостъ, че нашата армия е добъръ информирана за неприятелскитѣ армии, за англо-френцитѣ и за армията на неутралнитѣ около насъ държави. Азъ чувахъ да се твърди, че нашитѣ и германскитѣ аероплани сѣмъ принесли голѣма услуга. Това го знае цѣлата армия, не се знаятъ само подробноститѣ, но убѣждението е това. По отношение на войната ни противъ Сърбия, сигурно установено е, че чуждитѣ авиатори указаха извънредно голѣми услуги за откриване разположението на сръбската армия и особено за промѣнитѣ, които настѣпиха въ това разположение 5—10 дена слѣдъ първитѣ сражения. Всичко това е прѣкрасно, съюзници сме, имаме право на помощъ, тѣ ни я даватъ, но нашето честолюбие страда малко и то не прѣдъ тѣхъ, а прѣдъ самитѣ насъ. Ние искаме всичко да бѣде наше. Както въ други отношения много е наше, искаме и въ това отношение службата да бѣде наша. Прочее, не трѣбва да имаме германци на наша служба, а може би само германски инструктори, които да подготвятъ нашия персоналъ, нашето офицерство, та, когато бѣде подготвено, да можемъ да кажемъ, не желаемъ вече инструктори.

Отъ друга страна, това, което много липсва въ аеропланното дѣло, сѣмъ специалиститѣ механици. Авиатори ще намѣрите, особено слѣдъ този законъ. Досега желаючи много нѣмаме, не всички отначало искаха, явяваха се много машини да постѣпятъ на служба по въздухоплавателното дѣло. Обаче, ако сега по-лесно ще намѣрите авиа-

тори и пилоти, то механици, които трябва да поправят и да държат въ исправност апаратитъ, имаме съвършено малко. Между това самитъ германци, тѣхнитъ авиатори и пилоти открито заявяватъ: „Додѣто нѣмате механици, додѣто нѣмате персоналъ, на когото можете да оставите 20, 50 или 100 аероплана всецѣло на грижата имъ, да ги държатъ въ исправностъ, та когато дойде авиаторътъ, просто да поеме апарата безъ да пита отдѣ е той, защото знае, че е въ исправностъ, щомъ му го дава механикътъ и щомъ го види, че е чистъ и готовъ за лѣтене, авиаторътъ да се качи и да замине, дотогава, казватъ тѣ, нѣма да имате добръ уредено аеропланно дѣло.“ Това въ Германия е идеално наредено. Азъ съ очитъ си гледахъ въ новитъ земи какъ е организирано: чисто и просто, авиаторътъ или пилотътъ се качва, не се бави нито една минута, защото тѣ иматъ достатъчно персоналъ и добръ подраздѣлена служба. Тѣхниятъ авиаторъ казва: „Азъ не разбирамъ нищо отъ апарата; ако се развали азъ просто трябва само да телефонирамъ за неговото изправяне, защото никога не съмъ се наемалъ да изправямъ аероплани, азъ не отговарямъ, другъ носи отговорността“. Тамъ службата толкова е специализирана.

Ние ще дадемъ всичкото съдѣйствие на г. министра на войната, но искамъ въ това отношение, слѣдъ като офицеритъ материално се поставятъ по-добръ, въздухоплавателната служба да бѣде така добръ организирана, щото българската армия, иначе въ всѣко отношение съвършено национална, да бѣде и въ това отношение национална. Азъ не искамъ да правя никакъвъ упрекъ, а напротивъ искамъ само да констатирамъ заслугитъ на германскитъ авиатори за нашата армия, най-сърдечно, най-искрено, и Камарата не може да каже нищо противъ, защото това е истината. Но все пакъ, моето желание е, т. министърътъ на войната да се погрижи да имаме собствена авиация, и ако не можемъ да надминемъ, то поне да се приближимъ къмъ германската.

Прѣдседателътъ: Ще поставя на гласуване чл. 1 тѣй, както се прочете отъ г. докладчикътъ. Които приематъ чл. 1, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 2. Годишнитъ, прѣкарани на служба като пилотъ-авиаторъ, балонистъ и наблюдателъ, се смѣтатъ за право на пенсия съ коэффициентъ 2, ако пилотитъ авиатори, наблюдатели и балонисти сж изпълнили прѣзъ годината всички летения, предвидени въ чл. чл. 7 и 8“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 2 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство)

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 3. Учащитъ се авиатори, наблюдатели и балонисти, отъ деня на постѣпването имъ за изучаване на въздухоплавателната служба, до завършване въздухоплавателния авиаторски, наблюдателенъ и балоненъ курсъ, получаватъ слѣдующитъ допълнителни мѣсечни възнаграждения: офицеритъ по 150 л., свръхсрочнитъ долни чиновъ по 75 л., а срочно-служашитъ долни чиновъ по 50 л.“

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 3 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 4. Свършилитъ въздухоплавателния курсъ авиатори, наблюдатели и балонисти получаватъ отъ деня на завършването курса допълнителни мѣсечни възнаграждения, както слѣдва:

А. Въ мирно врѣме.

Офицеритъ по 250 л., свръхсрочнитъ долни чиновъ по 150 л., срочно-служашитъ долни чиновъ по 75 л.

Б. Въ военно врѣме.

Офицеритъ по 200 л., свръхсрочнитъ долни чиновъ по 150 л., срочно-служашитъ долни чиновъ по 50 л.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 4 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 5. Офицеритъ авиатори, наблюдатели и балонисти, които слѣдъ завършване въздухоплавателния курсъ останатъ на служба въ въздухоплаването, получаватъ веднѣжъ завинаги по 400 л. за стѣкмяване съ специално авиаторско облѣкло и снаряжение, а долнитъ чиновъ получаватъ такива отъ частята“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 5 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 6. Офицеритъ, военнитъ чиновници и долнитъ чиновъ авиатори, наблюдатели и балонисти, когато получатъ тѣлесна поврѣда при лѣтението въ мирно и въ военно врѣме, получаватъ прѣдвидената, съгласно закона за пенсиятъ на военно-служашитъ, инвалидна пенсия по съответната категория, както слѣдва:

Щабъ офицеритъ — споредъ чина.

Оберъ офицеритъ — въ чинъ капитанъ.

Сврѣхсрочнитъ долни чиновъ — въ чинъ подпоручикъ, а срочно-служашитъ долни чиновъ — тази на фелдфебелъ. Въ случай на нараняване поменатитъ по-горѣ военно-служашки се лѣкуватъ до окончателното възстановяване на здравето имъ на държавни разноски“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 6 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 7. Всѣки авиаторъ и наблюдателъ-авиаторъ, за да има право на поменатитъ въ чл. 4 възнаграждения, е длъженъ да извърши въ мирно врѣме най-малко слѣднитъ летения:

а) надъ авиаторския центъръ, дѣто квартирува въздухоплавателната частъ, всѣки мѣсецъ най-малко по 2½ часа съ произволни прѣкъсвания;

б) всѣки два мѣсеца по 150 км. безъ кацване, или всичко 6 летения годишно“.

Председателътъ: Които приематъ чл. 7, тѣй както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 8. Всѣки балонистъ или наблюдателъ-балонистъ, за да има право на поменатитъ въ чл. 4 възнаграждения, е длъженъ да извърши въ мирно врѣме слѣднитъ издигания и летения:

а) въ течение на всѣки три мѣсеца да се е издигалъ съ привързанъ балонъ най-малко 10 часа съ произволни прѣкъсвания;

б) всѣки три мѣсеца да извърши едно свободно летение отъ 150 км., или всичко 4 летения годишно“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 8, тѣй както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 9. Прѣдвиденитъ летения въ чл. 7 и 8 не сж задължителни да се изпълнятъ напълно отъ началницитъ на аеропланнитъ и балонни роти, отдѣления и училища, ако тѣ сж прослужили поне петъ години по въздухоплаването, като при всичко това тѣ получаватъ прѣдвиденитъ въ чл. 4 възнаграждения“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 9 тѣй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 10. За право на получаване прѣдвиденото въ чл. 4 допълнително възнаграждение за военно врѣме на авиаторитъ, наблюдатели и балонисти, не се изисква никакви опредѣлени летения“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ чл. 10 тѣй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 11. Чиновницитъ механици, служашки въ аеропланитъ и балонни части, получаватъ въ мирно и военно

време по 50 л. мѣсечно възнаграждение, безъ да имъ се изисква да извършватъ нѣкакви летения“.

Прѣдседателъ: Които приематъ чл. 11, тъй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 12. Допълнителнитъ възнаграждения на авиаторитъ и наблюдатели-авиатори се отпущатъ въ края на всѣки два мѣсеца, а тѣзи на балониститъ и наблюдатели-балонисти — въ края на всѣки три мѣсеца, слѣдъ като това се установи отъ надлежнитъ началници, че тѣ сж изпълнили прѣдвиденитъ въ чл. чл. 7 и 8 летения“.

Прѣдседателъ: Които приематъ чл. 12 тъй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 13. Въ случай, че нѣкой авиаторъ, наблюдателъ и балонистъ заболѣе на служба или замине въ отпускъ по болестъ, безъ да изпълни прѣдвиденитъ въ чл. чл. 7 и 8 летения, ако това не се продължи повече отъ шестъ мѣсеца, то за това време той получава половина отъ прѣдвиденитъ въ чл. 9 възнаграждения“.

Прѣдседателъ: Които приематъ чл. 13, тъй както се проче, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 14. Въ случай, когато военнослужащитъ авиатори и наблюдатели-авиатори въ продължение на два мѣсеца и балониститъ и наблюдатели-балонисти въ продължение на три мѣсеца, не изпълнятъ задължителнитъ летения, прѣдвидени въ чл. чл. 7 и 8, по независящи отъ тѣхъ причини, тѣ получаватъ, за това време, половината отъ прѣдвиденото възнаграждение. Въ случай, ако тѣ това изпълнятъ въ слѣдующето двумѣсечие или тримѣсечие, заедно съ летенията за това време, тѣ получаватъ останалата половина за прѣдното двумѣсечие или тримѣсечие.“

Ако ли пъкъ нѣкой авиаторъ, наблюдателъ и балонистъ, безъ да вземе подъ внимание чл. чл. 8 и 10, не изпълни прѣдвиденитъ въ чл. чл. 7 и 8 летения ни за едното двумѣсечие или тримѣсечие въ продължение на 6 мѣсеца, такъвъ се откомандирова обратно въ частъта си“.

Прѣдседателъ: Които приематъ чл. 14 тъй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Докладчикъ Г. Занковъ: (Чете)

„Чл. 15. Чл. чл. 2 и 6 да иматъ обратна сила отъ началото на 1912 г. за всички офицери и долни чинове пилотъ-авиатори, наблюдатели-авиатори или ученици-авиатори отъ деня на поставяването, безъ да имъ се изисква да сж изпълнили летенията за това време, прѣдвидени въ чл. чл. 7 и 8, а за допълнителното възнаграждение въ военно време (чл. чл. 4 и 5) да има обратна сила отъ 10 септември 1915 г.“

Прѣдседателъ: Които приематъ чл. 15 тъй, както се прочете, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

По правилника, разглеждане на новъ прѣдметъ подиръ 7 ч. не може да се започне, освенъ ако Събранието пожелае. Понеже никой не е поискалъ това, засѣданието ще се вдигне, слѣдъ като опрѣдѣлимъ дневния редъ за понедѣлникъ.

На първо мѣсто ще имаме: трето четене на двата законопроекта, които минаха днесъ на второ четене;

Слѣдъ това слѣдва, по-нататѣкъ, дневниятъ редъ отъ днешното засѣдание.

Утрѣ, по правилника, има засѣдание, за разглеждане прошения. Утрѣшниятъ дневенъ редъ е, прочее: докладъ на прошетарната комисия.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 15 м. вечеръта)

Прѣдседателъ: Д-РЪ Д. К. ВАЧОВЪ.

Подпрѣдседателъ: Д-РЪ ИВ. МОМЧИЛОВЪ.

Секретаръ: М. ЗЕЛКОВЪ.

Началникъ на стенографското бюро: Т. ГЪЛЖБОВЪ.